

Bir Şair Olarak Ahmed el-Ceda' ve 'el-Hurûc min cuhri'd-dabb' Şiir Divanı

Öz: Ahmed el-Ceda' çok yönlü sayılabilecek Filistinli bir araştırmacı yazardır. Esas mesleği öğretmenlik olan Ceda' uzun yıllar eğitimci olarak çalışmasının yanı sıra ansiklopedi, şiir divanları, siyer, Arap dili, edebiyat, biyografi, jeneoloji ve genel kültür alanlarında pek çok eser yazmıştır. Modern Dönem'de kaleme alınmış İslâmî içerikli şiirlere özel bir önem veren Ceda' bu alanda öncü sayılabilecek eserler telif etmiştir. Ayrıca şairlik özelliği de bulunan Ceda' iki şiir divanı çıkarmıştır. Bu divanlarından birisi çalışmamızın konusunu oluşturan el-Hurûc min cuhri'd-dabb şiir divanıdır. Divandaki şiirlerin İslâm dünyasının batı taklitçiliğini eleştirme, İslâm'ın ilk zamanlarındaki anlayışına dönme ve Müslümanları gaflet uykusundan uyandırma amacı güttüğü görülmektedir. Bu minvaldeki şiirlerin yanı sıra yazarın aile fertleri ve arkadaşı ile ilgili yazdığı şiirler de mevcuttur. Bu şiirlerin ana temasını övgü, nasihat, duâ, özlem, eleştiri ve sitem oluşturmaktadır. Bu çalışmada Ahmed el-Ceda'nın hayatı ve el-Hurûc min cuhri'd-dabb şiir divanı ele alınmış ve divandaki şiirler muhteva analizleri ile beraber bazı edebî sanatlar ve kafiye özellikleri açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Bu sayede yazarın şairlik yönü ve eseri hakkında malumat sahibi olmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâğatı, Arap Edebiyatı, Şiir, Ahmed el-Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb.

Cengiz
PARLAK*

Ahmed al-Ceda' As a Poet And The Poetry Divine 'al-Huruc Min cuhri'd-dabb'

Abstract: Ahmed al-Jada' is a versatile Palestinian researcher and writer. Ceda, has written many works in encyclopedia, poetry divans, sirah, Arabic language, literature, biography, genealogy and general culture, and working as educator for many years. Ceda attaches special importance to modern Islamic poetry, has written works which pioneers in this field. Ceda, published two poetry divans. One of them is al-Hurûc min cuhri'd-dabb, which is subject of study. Poems in divan criticize western imitation of Islamic world, to return to understanding of early days of Islam and to wake up Muslims from sleep of heedlessness. In addition to poems in this genre, there are also poems about his family and friends. Main theme of these poems consists of praise, advice, prayer, longing, criticism and sometimes reproach. In this study, life of Ahmed el-Ceda and poetry divan el-Hurûc min cuhri'd-dabb were discussed and analyzed in terms of some literary arts and rhyme features, along with analysis of the poems. In this way, it is aimed to gain information about the author's poetic side and his work.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Literature, Poems, Ahmad al-Cada, al-Huruc min cuhri'd-dabb.

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâğatı Anabilim Dalı. E-Posta: cparlak@adiyaman.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-6247-1762

Giriş

Şiir genel hatlarıyla zor ve karmaşık bir sanattır. Öyle ki Aristoteles'ten (öl. M.Ö. 322) bu yana eleştirmenler kendi gözlem ve ölçütlerine göre şiiri tanımlamaya çalışmıştır. Şair kelimesi Yunancada sanatkâr, Arapçada ise bilgin kişi manasını ifade etmektedir. Eski Arap şairlerin şiirlerine bakılınca şiiri bir tür sanat olarak anladıkları görülmektedir. Onlara göre şiir renkli ve renksiz, nakışlı ve nakışsız özellikleri olan elbise dikme sanatına benzemektedir. Hatta bazen şiiri sanat olarak isimlendirdikleri de vakidir. Câhız (öl. 255/869), Hz. Ömer'in (öl. 23/644): "*Arapların en hayırlı sanatı kişinin ihtiyacı karşısında söylediği beyitleridir*" dediğini aktarır. Hâsılı Araplar da şiire Yunanlılar gibi sanat olarak bakmışlardır. Bu sanatın katı ve hassas kuralları vardır ki şiir söyleyen kişi bu kuralların dışına çıktığında onlara başka kurallar ilave etmiş olmaktadır.¹

Araplar açısından şiir, cahiliye döneminden günümüze kadar önemli bir uğraşı olmuştur. Arap toplumunun Arap edebiyatının bir dönemi kabul edilen ve önceki dönemlere göre nispeten daha az edebî ürünün görüldüğü inhitat dönemi dâhil tarihsel süreç içerisinde şiirden uzak kaldığını söylemek pek mümkün değildir. Şiir, Arapların düşünce yapısına ve sosyal hayatlarına dair kodları taşıyan ortaya koydukları ilk edebî üründür. İlk dönem Arap şiirinin şekil ve muhtevası zaman içerisinde değişim ve gelişimlere maruz kalmakla beraber tarihinin her döneminde Arap toplumu tarafından ilgi görmüştür. Çünkü şiir atalarının cemiyet hayatını, gelenek ve göreneklerini aksettiren en mühim araç olup kabilelerin birbirlerine karşı övünmeleri, birbirlerini yermeleri hep şiir vasıtasıyla meydana gelmekteydi. İnhitat dönemiyle beraber Arap toplumunda edebiyat gerileme kaydetmişse de Modern Dönem'le beraber tekrar canlanmaya başlamıştır. Matbaanın yaygınlaşması üzeri tozlanmış kadim kültürün tekrar ihyasını ve yeni edebiyat türlerinin içselleşmesini sağlamıştır. Bu dönemde şiir Arap toplumunda eski günlerdeki popülerliğini yakalamaya başlamıştır.

Bu çalışmada Modern Dönem'de İslâmî içerikli şiirler kaleme alan Arap şairlerinden Filistinli araştırmacı yazar Ahmed el-Ceda'nın hayatı üzerinde durulacak ve iki şiir kitabından biri olan *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* şiir divanının içeriği ve bazı edebî sanatlar açısından analizi ile beraber kafiye özellikleri irdelenecektir. Bu şekilde yazarın şairliği, şiirlerinin özellikleri hakkında bilgi sahibi olunması ve çalışmanın yazar ve eseri ile ilgili bundan sonra yapılacak çalışmalara temel olması hedeflenmektedir. Yazarın *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* şiir divanında yer alan şiirlerden olan *ed-Duhûl fî cuhri'd-dabb* adlı şiiri Avdetullah Manî' Sâlim el-Kaysî tarafından *el-Miskâf fî'n-*

¹ Şevkî Dayf, *el-Fen ve mezâhibühû fî'ş-şîri'l-'Arabî* (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1960), 13-14.

Nakdi'l-Edebî adlı eserinde analiz edilmiştir. Ülkemizde yazarın herhangi bir eseri ile ilgili yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamız bu açıdan alanında ilk olması hasebiyle önem arz etmektedir.

1. Ahmed el-Ceda'ın Hayatı

Tam ismi Ahmed b. Abdillatîf b. Mustafâ el-Ceda' b. Muhammed b. Avad el-Kaysî'dir.² 11 Mayıs 1941 yılında Filistin'in kuzeyinde bulunan Cenîn şehrinde doğmuştur.³ Ahmed el-Ceda' ilkokul, ortaokul ve liseyi doğduğu şehirde okumuştur. 1958 yılında Ürdün'de lise diploması, 1959 yılında ise Mısır'da lise diploması almıştır. 1970 yılında Beyrut Arap Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili bölümünü iyi dereceyle bitirmiştir. Daha sonra Ezher Üniversitesi Edebiyat ve Eleştirisi bölümünde lisansüstü eğitimine devam etmek için kaydolmuş fakat görevi yüzünden devam edememiştir. 1977 yılında Katar Üniversitesi Eğitim ve Psikoloji bölümü lisans diploması almıştır.⁴

Ahmed el-Ceda'1959 yılında, doğduğu şehir olan Cenîn'de öğretmenlik hayatına başladı ve iki sene boyunca Hittîn Ortaokulu, Cenîn İlkokulu ve Hayfâ Ortaokulu'nda çalıştı. 1961 yılında, çalışmak için Suudi Arabistan'a gitti. Arabistan'ın Taif bölgesinde çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Arabistan'da üç sene kadar çalıştıktan sonra 1964 yılında Katar'a geçen Ceda', Katar'ın kuzey tarafındaki köylerde bir müddet öğretmenlik yaptıktan sonra Doha'daki Revda Râşid okulunda müdürlük görevine atandı. İlerleyen süreçte Doha'da el-Halîcu'l-'Arabî okulunda Arapça Öğretmeni olarak üç sene çalışan Ceda', 1970 yılında Katar Ortaokuluna tayin oldu. 1982 yılında ise okul kütüphaneciliği görevine başladı.⁵

Ahmed el-Ceda' hayatının otuz yılını Katar'da geçirdi. Ürdün'ün başkenti Amman'da kurduğu *Dâru'd-diyâ' ve't-tevzî'* yayınevinin idaresi için görevinden istifa etti. Bu yayınevini 1984 yılında kurmuş ve on sene boyunca idaresiyle uzaktan ilgilenmişti. Doha Filistinli Gazeteci ve Yazarlar Federasyonu ve Ulusal İslâm Edebiyatı Derneği'ne üye olan⁶ Ceda' 8 Haziran 2012 yılında 73 yaşında vefat etti.⁷

Ahmed el-Ceda' Modern Dönem'de telif edilen İslâmî içerikli şiirlerle ilgilenmiş öncü şahsiyetlerdendir. İslâmî içerikli şiirleri ve İslâm konulu şiirler

---

² Ahmed el-Ceda', *Mu'cemu'l-udebâi'l-İslâmiyyini'l-muâsirîn* (Amman: Dâru'l-Diyâ', 2000), 75.

³ Cezîre, "Ahmed el-Ceda' Midâdu'ş-Şî'r ve't-Terâcim ve'l-Ensâb" (Erişim: 20 Mayıs 2023).

⁴ Ceda', *Mu'cemu'l-udebâi'l-İslâmiyyini'l-muâsirîn*, 75-76.

⁵ Ceda', *Mu'cemu'l-udebâi'l-İslâmiyyini'l-muâsirîn*, 76-77.

⁶ Ceda', *Mu'cemu'l-udebâi'l-İslâmiyyini'l-muâsirîn*, 77.

⁷ Cezîre, "Ahmed el-Ceda'... Midâdu'ş-Şî'r ve't-Terâcim ve'l-Ensâb".

yazan şairleri insanlara tanıtmaya çabalamıştır. Bu konuda pek çok eser kaleme almıştır. Bu alanda ilk çıkardığı eser olan *Şuarâu'd-da'veti'l-İslâmiyye fî'l-'asri'l-hadîs* hakkında şunları söylemiştir: “*Bu alandaki ilk yayımladığım eserimdir. On cilt şeklinde basıldı ve daha sonra birkaç yeni baskısı çıktı. İlk kaleme aldığım zaman düşündüğümde daha fazla popüler oldu*”. Bu kitaptan sonra dostu Husnî Edhem Cerrâr ile dört ciltlik *Anâşidu'd-da'veti'l-İslâmiyye* adlı bir seri çıkaran Ceda' bu eseri ile ilgili olarak da şunları ifade etmiştir: “*İlk kitabımdan sonra Anâşidu'd-da'veti'l-İslâmiyye adlı bir kitap daha yazdım. Bu kitabım da ilk kitabım gibi ilgi gördü. Dizeleri gençlerin ağızında pelesenk olup ahlaksız şarkıların yerini aldı*”. Ahmed el-Ceda'ın İslâmî içerikli şiir ve şairlerini işlediği bu eserlerden başka *Devâvînu's-ş-ri'l-İslâmiyyi'l-muâsır*, *Mu'cemu'l-udebâi'l-İslâmiyyîne'l-muâsirîn* ve *Ecmelu mieti kasîdetin fî's-ş-ri'l-İslâmiyyi'l-muâsır* adlı eserleri de bulunmaktadır. *Mu'cemu'l-udebâi'l-İslâmiyyîne'l-muâsirîn* eseri Modern Dönem'de tezahür etmiş İslâmî içerikli şiir yazarın iki yüzden fazla şairin biyografisini içermektedir.⁸

1.1. Eserleri

Ahmed el-Ceda'ın makale, kitap, şiir, hikâye gibi pek çok eseri vardır. Bunları şöyle tasnif etmek mümkündür:

1.1.1. Arap Kabileleri Tarihi ve Nesepleri Alanındaki Telifleri

*Târîhu Bâhile ve Gani ve ensâbuha, Târîhu Temîm ve ensâbuha, Târîhu Sakîf ve ensâbuha, Târîhu Hanîfe ve ensâbuha, Târîhu Huzâ'a ve ensâbuha, Târîhu Zubyân ve ensâbuha, Târîhu Abdulkays ve ensâbuha, Târîhu Abs ve ensâbuha, Târîhu Gatafân ve ensâbuha, Târîhu Kureyş ve ensâbuha, Târîhu Mâzin ve ensâbuha, Târîhu Huzeyl ve ensâbuha, Târîhu Hevâzin ve ensâbuha, Nesebu Esed b. Huzeyme, Nesebu'l-Ensâr: el-Evs ve'l-Hazrec, Nesebu'l-Ensâr: Ensâbu'l-Ensâriyyât, Nesebu Kureyş: Ensâbu Kureyşiyât, Nesebu Kureyş: Kabâilu Kureyşî'l-'aşr elleti tevâreseti's-ş-şeref bi-Mekke, Nesebu Kureyş: Kureyşu'l-Bitâh ve Kureyşu'z-Zevâhir ve ma tefruku min Kureyş fî'l-kabâil.*⁹

⁸ Huseyn Sıddîk Hakemî, “Ahmed el-Ceda' ve Cuhûduhu fî Hidmeti's-Ş-ri'l-İslâmiyyi'l-Muâsır”, *Râbitatu Udebâi's-Şâm* (Erişim: 3 Haziran 2023).

⁹ Muhammed Abbâs Urâbî, “Ahmed el-Ceda' ve Kitâbuhu Mu'cemu'l-Udebâi'l-İslâmiyyîni'l-Muâsirîn”, *Râbitatu'l-Edebi'l-İslâmiyyi'l-Âlemiyye* (17 Haziran 2023).

1.1.2. Arap-İslâm Edebiyatı Alanındaki Telifleri

Ecmelu mieti kasîdetin fî'ş-şî'ri'l-İslâmiyyi'l-muâsır, Eşheru'l-kasâidi'l-'Arabiyyeti'l-muâsıra, Nevâdiru'l-kasâidi'l-'Arabiyye, Dirâsâtun fî'ş-şî'ri'l-İslâmiyyi'l-muâsır, el-Emâlî fî'ş-şî'ri'l-'Arabiyyi'l-muâsır, el-Emâlî fî'ş-şî'ri'l-'Arabiyyi'l-câhilî, Muallakâtu'ş-şî'r fî 'asri'n-nubuvve, İ'tizâriyyâtu'ş-şuarâ' li'r-Resûl sallallahu aleyhi ve sellem, el-Muallakâtu'n-nisâiyye: Eşheru kasâidi'n-nisâ' fî'ş-şî'ri'l-'Arabî, Devâvînu'ş-şî'ri'l-İslâmiyyi'l-muâsır, el-Mutârahâtu'ş-şî'riyye: Kavânînuha ve mu'cemuha'ş-şî'ri, Şuarâu'd-da'veti'l-İslâmiyye fî'l-'asri'l-hadîs, Anâşîdu'd-da'veti'l-İslâmiyye, Filistîn fî fikri Seyyid Kutub ve edebihi, Mu'cemu'd-devâvîni'ş-şî'ri'l-'Arabiyyi'l-muâsır.¹⁰

1.1.3. Şiir Divanları

- *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*

- *el-'Avde min haysu'l-mubtede'.¹¹*

1.1.4. Arap Grameri Alanındaki Telifleri

- *Kavâidu'n-nahvi'l-'Arabî merhaletu't-te'sîs*

- *Kavâidu'n-nahvi'l-'Arabî el-merhaletu'l-ûlâ*

- *Kavâidu'n-nahvi'l-'Arabî el-merhaletu's-sâniye.¹²*

1.1.5. İslâmî Alandaki Telifleri

Evlâdu'r-Resûl ve ahfâduhu ve akribâuhu, Meâni esmâi's-sahâbe, Sahâbiyyât ve mevâkif, Mesâri'u's-sahâbe, Elkâbu's-sahâbiyyât, Nisâun havle'r-Resûl, Sirâunâ maa'l-Yahûd: min eyne ve ilâ eyne, Fedâiyyûn min asri'r-Resûl, Vallahu ya'simuke mine'n-nâs, Elkâbu's-sahâbe, Mecmûatu hutabi muftî Cenîn eş-Şeyh Tevfîk Mahmûd Cerrâr fî Câmi'i'l-Kebîr, Meâni esmâi's-sahâbiyyât.¹³

---

¹⁰ Ma'rife, "Ahmed el-Ceda'" (Erişim: 23 Haziran 2023).

¹¹ Wikiwand, "Ahmed el-Ceda'" (Erişim: 26 Haziran 2023).

¹² Ma'rife, "Ahmed el-Ceda'".

¹³ Urâbî, "Ahmed el-Ceda' ve Kitâbuhu Mu'cemu'l-Udebâi'l-İslâmiyyîni'l-Muâsîrin".

1.1.6. Biyografi Alanındaki Telifleri

*Mu'cemu'l-udebâi'l-İslâmiyyîne'l-muâsirîn; Şuarâu muâsirîn mine'l-Halîc ve'l-Cezîretî'l-'Arabiyye; Ahmed Deydât: hayâtuhu, neşâtuhu, munâzarâtuhu; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: İbrâhîm el-'Arîd şâ'irun mine'l-Bahreyn; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Ahmed Meşârî el-'Advânî şâ'irun mine'l-Kuveyt; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Bedr Şâkir es-Seyyâb şâ'irun mine'l-'Irâk; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Hasan Abdullah el-Kırşî şâ'irun mine'l-Hicâz; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Saîd Abdulhâdî Teym min şuarâi'l-vataniyye fî Filistîn; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Sakr b. Sultân el-Kâsimî şâ'irun mine'l-İmârât; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Abdurrahman b. Kâsim el-Muâvede şâ'irun min Katar; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Abdullah b. Alî el-Halîlî şâ'irun min Ummân; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Alî Ahmed Bâksîr şâ'irun min Hadramevt; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Muhammed Mahmûd ez-Zubeyrî şâ'irun mine'l-Yemen; Şuarâu'l-'Arabi'l-muâsirîn: Yûsuf el-'Azm şâ'iru'l-Aksâ; Ebû Sufyân b. Harb mine'l-câhiliyye ile'l-İslâm, Udebâ ve ulemâ araftehum.*¹⁴

1.1.7. Hikâyeleri

- *el-Kenzu'l-lezî katele sâhibehu.*¹⁵

1.1.8. Genel Kültür Alanındaki Telifleri

- *Kâmûsuke's-sakâfî el-kenzu'z-zehebî fî ma'lûmatî'l-'amme.*¹⁶

2. el-Hurûc min cuhri'd-dabb Divanının Şekil ve Muhteva Analizi

el-Hurûc min cuhri'd-dabb adlı eser Ahmed el-Ceda''ın iki şiir divanından biridir. Yazar bu eserini Hz. Peygamber (sav)'in “ *لَتَتَّبَعَنَّ سَنَ الدِّينَ مِنْ قَبْلِكُمْ، شَبْرًا* ” in “ *بِشْبُرٍ وَدِرَاعًا بَدْرَاعٍ، حَتَّى لَوْ دَخَلُوا جُحْرَ صَبِّ لَاتَّبَعْتُمُوهُمْ* ” *“Sizler karış karış, arşın arşın sizden öncekilerin yolunu izleyeceksiniz. Öyle ki kertenkele deliğine girseler bile siz de onları takip edeceksiniz”*¹⁷ hadisinden esinlenerek tesmiye etmiştir. Yazar bu konuyla ilgili olarak: “*Ümitli ve iyimser bir halet-i ruhiye içerisinde bu şiir divanımlı el-Hurûc min cuhri'd-dabb olarak isimlendirerek İslâm'a yardım*

¹⁴ Wikiwand, “Ahmed el-Ceda”.

¹⁵ Urâbî, “Ahmed el-Ceda’ ve Kitâbu Mu'cemu'l-Udebâi'l-İslâmiyyîni'l-Muâsirîn”.

¹⁶ Ma'rife, “Ahmed el-Ceda” (Erişim: 26 Haziran 2023).

¹⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh* (Dmeşk: Dâru İbn Kesîr, 2002), “Kitâbu'l-İ'tisâm”, 14 (No. 7320).

etmeyi düşündüm. Umarım ki gelecek günlerde divanımı okuyan kişiler iyimserliğimin yerinde olduğu ve ümidimin boşa çıkmadığını müşahade ederler” ifadelerini kullanmıştır.¹⁸

el-Hurûc min cuhri'd-dabb şiir divanı 128 sayfadan meydana gelmektedir. Divan “*ed-Duhûl fî cuhri'd-dabb*”, “*Avdetu's-şebâbi'l-mucâhid*”, “*ez-Zehfu'l-mev'ûd*”, “*Hudâtu'l-beşer*”, “*Bidâyetu'l-hikâye*”, “*el-Hurûc min cuhri'd-dabb*”, “*Fî leyleti sayf*”, “*Fusûlun min kıssati Uganda*”, “*Hassân*”, “*Umâmet*”, “*Tehnie*”, “*Tehnetun bi'l-âmi'r-râbi' aşar*”, “*İtâb ve duâ*”, “*Mâzâ nurîd*”, “*Mâzâ nerfud*”, “*Şukran*” ve “*Kasîdetu'n-nesr*” başlığı altında “*Muteassibûn 1*”, “*Muteassibûn 2*”, “*Muteassibûn 3*” ve “*Esdâ*” başlığı altında “*Şuarâu'd-daveti'l-İslâmiyye*” ve “*Da'vetu'l-hak*” olmak üzere toplam yirmi bir şiire haizdir. Fakat *Kasîdetu'n-nesr* başlığı altındaki eserler şiir değil düz yazıdır. Aynı şekilde *Esdâ* başlığı altındaki iki şiir ise yazara ait olmayıp yazarın *Şuarâu'd-da'veti'l-İslâmiyye fî'l-'asri'l-hadîs* adlı eserini medih amacıyla nazmedilmiş şiirlerdir. *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* şiir divanı Amman'da 2001 yılında Dâru'l-Diyâ' yayınevi tarafından basılmıştır. Çalışmamızda eserin bu baskısı esas alınmıştır.

Ahmed el-Ceda'nın iki şiir divanı bulunmaktadır. Eserlerine bakıldığında araştırmacı yönü şairlik yönüne göre daha baskın görünse de Arap şiiriyle her zaman ilgili olmuştur. Şiir divanlarını yazmasındaki temel etkenlerden biri İslâmî yaşantının dünyaya hâkim olmasının özlemi içinde olmasıdır. Bununla beraber İslâm dünyasından ve Müslüman olmayan ülkelerden Arap şiirine eleştiriler yöneltilmesinin payının da olması ihtimal dâhilindedir. Nitekim bu hususta şunları dile getirmektedir: “*Arap şiir musikisi ümmet düşmanlarının büyük saldırısına maruz kalmıştır. Bunlar arasında yabancılar, Araplar hatta Müslümanlar bile var. Üstelik bunlar musikinin terkedilmesini ve ilgilenilmemesi çağrısında bulunmuşlardır. Fakat ben bu saldırının dozunun düştüğünü görüyorum. Bunun da sebebi şiirin bizzat musiki olmasıdır. Arap şiir musikisi ise vezin ve kafiyelerdir. Bunlar olmadan şiirden söz etmek mümkün değildir. Yine bu unsurlar olmazsa söz nesre dönüşür. Şiir ve nesri birbirinden ayıran bir sınır olması gereklidir. Bu sınır da vezin ve kafiyedir*”.¹⁹

el-Hurûc min cuhri'd-dabb divanının muhtevsındaki şiirler göz önüne alındığında düşmanlarına özenmesi sebebiyle İslâm dünyasını eleştirmek, içine düştükleri gafletten uyandırmak, bilinçlendirmek, cihat, ümmetin birliği gibi ana fikirlerinin olduğu görülmektedir. Yazar bununla ilgili olarak: “*Bu şiirle hadiste ifade edilen manaları dile getirdim. Müslümanların kertenkele deliğine girdiklerini, her tarafına yayıldıklarını sonra da gaflet uykusundan uyanmaya başladıklarını ve bu delikten çıkmaya çabaladıklarını düşünüyorum. Bu*

¹⁸ Ahmed el-Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*(Amman: Dâru'l-Diyâ', 2001), 6.

¹⁹ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 6-7.

başlamda birkaç şiir yazdım” demıştır. Ayrıca yazar eserini “kertenkele çukuruna girmeyi reddedenler, tövbe ederek oradan çıkanlar ve gelecek İslâmî nesile” ibareleriyle dile getirdiği kesime ithaf ederek eseri yazmaktaki amacını net bir şekilde dile getirmiştir.²⁰

Ahmed el-Ceda’ aslında yazdığı şiirleri pek beğenmeyen bir şairdir. Kendisinin şiir konusunda yeteneğinin sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda: *“Tam manasıyla bir şair değilim. Şiir bir yetenektir ve bana da az bir yetenek ihsan edilmiştir. Aklıma bazı şeyler gelir bende onları beyitler şeklinde söyler ve kayda geçerim. Onları sanat açısından genellikle beğenmem fakat muhteva açısından beğendiğimi söyleyebilirim”; “Ben şair değilim. Sadece kalbine beyitler ilham olarak gelen ve bunları kaleme alan bir Arabım. Bu beyitler kiminin hoşuna gider kiminin ise gitmez. Şiirlerimin hoşuna giden kimselere teşekkür eder gitmeyenlerden ise özür dilerim”²¹* diyerek mütevazı bir şair örneği sergilemektedir. Çalışmanın bu bölümünde *el-Hurûc min cuhri’-d-dabb* şiir divanında yer alan şiirlerin muhtevası analiz edilecektir. Şiirlerin muhtevasını yansıtabilme için her şiirin incelemeye konu olan bölümlerinin tercümesi de verilecektir. Divan şiirlerinde daha önce ifade edilen ana temaların yanında pek çok farklı tema işlendiği görülmektedir.

2.1. ed-Duhûl fî cuhri’-d-dabb (الدخول في جحر الضب)

Ahmed el-Ceda’ eleştiri temalı bu şiirini Batıya ve onun güdümündeki devletlere şirin görünmeye ve onlar gibi olmaya çalışan, onların hâkimiyetini kabul eden Müslümanlara hitaben yazmıştır. Yazarın şanlı geçmişlerini unutan; atalarının cihat, dürüstlük ve onur gibi meziyetlerini terk eden, Müslüman olmayan kimseler gibi yaşayan, kurtuluşu onlar gibi olmakta bulan ve yozlaşan Müslümanları bu şiiriyle tenkit ettiği görülmektedir.

Ahmed el-Ceda’ divanının ilk şiiri olan ve “itâb” temasını hâiz bu şiirin giriş kısmında Arap dünyasındaki elit kesimi üstü kapalı olarak eleştirmekte ve şu mısraları nazmetmektedir:

رطنوا بكلام لا نتقنه في حي الشرفاء لبسوا أزياء، ما أبعدھا عمّا نلبس من أزياء!

أكلوا أطعمة لا نعرفها فيما نأكل من أشياء أكون أولئك من أهلي؟

أهم من سادة قومي؟

قبلوا أن يحكم فيهم جرج وأنطون وسعوا لمديح السادة من قوم السكسون

²⁰ Ceda’, *el-Hurûc min cuhri’-d-dabb*, 3-6.

²¹ Ceda’, *el-Hurûc min cuhri’-d-dabb*, 5-8.

“Onurlu kimselerin yurdunda beceremediğimiz sözler konuşular,
Öyle kıyafetler giydiler ki; Bizim giydiğimiz kıyafetlerden ne kadar da farklı!
Öyle yemekler yediler ki, Yediğimiz şeyler arasında onlar gibi olanını bilmeyiz,
Bunlar mı benim halkımdan olacak?
Onlar mı milletimin liderleri olacak?
George ve Antoun'un kendilerine yönetici olmasını kabullendiler,
Anglosakson milletinin liderlerini methetmeye üşüştüler”²²
Şair şiirin devamında eleştirilerine devam ederken Müslümanların içinde bulunduğuş kötü durumun sebeplerini de dile getirmektedir:

ها قد سرتم في درب وعر ووقفتم في باب الذعر

إياكم إياكم ودخول الجحر

جحر الجهل أن نخطئ في نطق الضاد جحر الغربة أن ننسي وطن الأجداد

جحر الخسران أن نفقد حب الأحفاد جحر الذل أن نحمل نير الأعداء

“İşte sizler zorlu patikalarda yürüdünüz ve korku kapısında durdunuz,
Sakin, sakın o çukura girmeyin!
Cehalet çukuru dâd harfini yanlış telaffuz etmemizdir,
Gurbet çukuru ecdadın vatanını unutmamızdır,
Hüsran çukuru torunların sevgisini kaybetmemizdir,
Zillet çukuru düşmanların boyunduruğunu takmamızdır”²³

2.2. Avdetu'ş-şebâbi'l-mucâhid (عودة الشباب المجاهد)

Yazar bu şiirindeki “avdet” kelimesiyle “gecenin abidi, gündüzün atlısı olan süvariler; Kur'ân ümmeti olan mücahit ümmet” olarak tanımladığı zümrenin tekrar dönüşünü kastetmektedir. Yazar bu şiiriyle günümüz insanının cahiliye dönemindeki gibi karanlığa garkolduğunu ve insanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkaracak muttaki mücahitlere ihtiyaç duyulduğunun altını çizmektedir.²⁴

Şair, hayal dünyasında şekillendirdiği İslâm esaslarının hâkim olduğu dünyayı meydana getirecek mevzu bahis muttaki grubu şiirinde şöyle tasvir etmektedir:

عادوا فعاد لأمتي أمل بأحلام التحرر قد سرى

عادوا وفي عزمتهم صدق بأعراق البطولة قد جرى

عادوا مع الأمل المفتح يعبقون كأنهم زهر الربا

²² Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 12.

²³ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 15-16.

²⁴ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 17.

عادوا مع الصبح المسبح يمطرون كأنهم قطر الندى
عادوا لقدس نبیهم يتدافعون كأنهم أسد الشری
ونداؤهم: الله ینصرنا ویحفظنا... فیما نعم الندا

“Döndüler, Halkımın içine işlemiş özgürlük rüyaları da canlandı onların dönmesiyle,
Döndüler, Kalplerinde kahraman soylarımıza karşı sadakat çağlar şekilde,
Döndüler, İç açıcı bir ümitle birbirlerini izleyerek, tepelerdeki çiçekler misali,
Döndüler, Zikreden sabahla beraber yağmur misali yağarak, çiy damlalarımıyış gibi,
Döndüler, Peygamberlerinin Kudüs’üne birbirlerini itekleyerek, cesur aslanlar gibi,
Haykırışları: Allah bize yardım edip koruyacak... Ne güzel bir sesleniştir bu”²⁵
Şair, cihat olgusunun İslâm’ın bidayet dönemlerinde birer hayat tarzı iken günümüzde Müslümanlar tarafından unutulmasını tenkit etmekte ve hayalindeki İslâm esaslarının hâkim olduğu dünyaya özlemine ve ümidini mısralara nakşetmektedir. Ayrıca cihat olgusunu şiar edinmiş Müslümanları sahabe neslinin devamı olarak görmektedir:

فلذاتنا أكبادنا عادوا وآيات الهدى رفعوا على راحتهم آي الكتاب منورا
ها هم كما نهوى... فوارسنا إذا حمي الوغي
إني أرى في روحهم جيل الصحابة عمرا

“Ciğerparelerimiz döndüler, Hidayet ayetleriyle beraber,
Avuçlarıyla nurlar saçan kitabın ayetlerini yukarı kaldırdılar,
İşte onlar tam da istediğimiz gibi... Süvarilerimizdir onlar, savaş kızıştığında,
Ben onların ruhunda hala yaşayan sahabe neslini görüyorum”²⁶

2.3. ez-Zehfu'l-mev'ûd (الزحف الموعود)

Yazar bu marş tarzındaki şiiri günün birinde İslâm birliğinin sağlanacağını hayal ederek yazmıştır. Ayet ve hadislerde bu durumun müjdelendiğini belirten yazar ayrıca muasır devletlerin içine düştükleri zülüm, karanlık, fitne ve taşkınlığın da bu birliğin müjdecisi olduğu kanaatini taşımaktadır. Yazara göre İslâm birliğini sağlayacak etken gençlerdir ve bu durumun emareleri görülmeye başlamıştır. Yazar, marş şeklinde nazmettiği bu şiirini gençlerin

²⁵ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 20.

²⁶ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 21.

ağzından dile getirdiğini belirtmiştir.²⁷

نحن فتیان الهدى سرنا على هام الزمان قد رفعنا صوتنا نهتف: لله وطن
في سبيل الله قمنا ليس يعرونا وهن دولة الإسلام بالقرآن تحيا والسنن
مصحف الإسلام في اليمنى وفي اليسرى قلم شرعة سمحاء نرسيها لإسعاد الأمم
فشرع العدل إن رف على بحر الظلم ينشر الأنوار في الدنيا على نهج السنن

*“Bizler hidayet gençleriyiz, zamanın başında yürüyen,
Yaşasın vatan diyerek sesimizi yükseltiriz,
Allah için kıyam ettik yorgunluk bize çatamaz,
İslâm ülkesi Kur’ân ve sünnetle ihya olur,
İslâm kitabı sağ elde, sol elde ise kalem,
Toplumları mesut kılmak için hoşgörü yasası dokuyoruz,
Adalet yelkeni zülüm denizi üzerinde bir dalgalanırsa,
Sünneti rehber edinerek dünyaya nurlar saçar”²⁸*
Şiirde insanlığın kurtuluşunun Kur’ân ve sünnete uymak ve bunları hayat gayesi yapmak olduğu ana fikri ön plana çıkmaktadır:

موجنا فاض على الدنيا فهيا أبحروا وحملوا القرآن للناس وأنوار السنن
نحن وعد الله للدنيا لكي تشرق نورا نحن جند المصطفى نحمل للناس حبوراً
نحن أحفاد الألى أهدوا إلى الدنيا زهوراً نحن بالنورين أقبلنا: كتاب وسنن

*“Dalgalarımız tüm dünyayı kapladı, haydi denizlere açılın,
İnsanlara Kur’ân’ı ve sünnetin nurlarını ulaştırın,
Bizler Allah’ın dünyaya olan vaadiyiz, nurlar saçması için,
Bizler Mustafa’nın askerleriyiz, insanlara sevinçler taşıyan,
Bizler öncekilerin torunlarıyız, dünyaya çiçekler saçan,
Bizler iki nur ile geldik, Kitâp ve sünnetle”²⁹*

2.4. Hudâtu’l-beşer (هداة البشر)

Yazar bu şiirine insanlığın kılavuzu olmaya layık kimselerin kim olduğunu sorarak ve cevabını da kendisi vererek başlamaktadır. Yazara göre insanlığın kılavuzu olmaya layık kişiler Hz. Peygamber (sav)’in *“Allah’a yemin ederim ki, senin sayende Allah’ın bir tek kişiye hidayet vermesi senin için, kırmızı develerin olmasından daha hayırlıdır”³⁰* hadisine muhatap olan

²⁷ Ceda’, el-Hurûc min cuhri’d-dabb, 23.

²⁸ Ceda’, el-Hurûc min cuhri’d-dabb, 25.

²⁹ Ceda’, el-Hurûc min cuhri’d-dabb, 26-27.

³⁰ Buhârî, “Kitâbu’l-Cihâd ve’s-Seyr”, 102 (No. 2942).

Müslümanlardır. Ahmed el-Ceda'a göre kılavuzluk Müslümanların elinde olmalıdır aksi takdirde insanlığın sıkıntıları hiçbir zaman bitmeyecektir.³¹ Yazar bu düşüncesini şöyle dile getirmektedir:

فنحن الذين أضأؤوا الوجود بعدل وصدق وحزم وعزم
تقاسي الشعوب البلاء الأمر وتجنني الحياة شقاء وشر
ستلقي لنا في غد أمرها فنحن لها الأمل المنتظر
أزلنا عن الناس ظلم الطغاة وغل البلاء وذل الحياة

*"Biz ki aydınlatırız evreni; Adalet, dürüstlük, metanet ve azimle,
Halklar en acı belalara maruz kalıyor,
Sıkıntılı ve kötü bir hayat yaşıyor,
Hal-i pür melalini yarın bize de bulaştıracak,
Bizim ise ona muntazır ümidimiz var,
İnsanları zalimlerin zulmünden, belanın kahrından ve hayatın zilletinden
kurtardık"*³²

2.5. Bidâyetü'l-hikâye (بداية الحكاية)

Ahmed el-Ceda' bu şiirini, bir tanıdığıının ona Mısır tarihinde "Altı Gün Savaşları" olarak bilinen savaşın patlak verdiği ilk gün bir toplantıda konuşan hatibin "*Bugün silahtan başka din yoktur*" ifadesini aktarması üzerine kaleme almıştır.³³ Söylenen bu ifadelerle karşı çıkan ve söyleyeni cehaletle ittihâm eden yazar şiirinde Allah'tan yardım dilenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir:

قالوا: ملكنا كل بتار ولا من غالب، قلنا: اقصروا وتلفوا
وتلمسوا نصر الإله فإنه إن شاء يفتك بالعدو ويعصف
قالوا: السلاح إلها ونصيرنا وبه ملكنا قوة لا توصف
ولسوف تشهدنا على أعدائنا حمما تجلجل في السماء وتقصف

*"Dediler ki: Bütün kıyıcılar etrafımızı sardı, kimse de onları yenemez,
Dedik ki: Uzatmayın ve sakin olun, Rabbin yardımını dileyin,
Eğer Rabbiniz isterse onları kırıp geçirir, sürükleyip götürür,
Dediler ki: Silah bizim ilahımız ve yardımcımızdır,*

³¹ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 29.

³² Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 31-32.

³³ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 33.

*Onunla tarif edilemeyen bir güce sahip oluruz,
Silahlar bize gökyüzünde yankılanıp düşmanlarımızın üzerlerine yağan lavlar
gösterecektir*³⁴

Şair şiirinin devamında sadece maddi güce güvenmenin yanlış olduğunu ve bu minvaldeki bir anlayışın kötü akıbetini dile getirmektedir:

فأتاهم الأعداء في طغيانهم فجرى لهم ما لا يقال ويوصف
لم ينفع الحشد الكبير لجمعهم كلا، ولم ينفعهم ما أرفقوا
هذي الحكاية في بدايتها ولم ينقل لسامعها الأهم الأطراف

*“Derken onlar taşkınlık içindeyken düşmanları baskın yaptılar,
Başlarına ne söylenebilecek ne de tarif edilecek şeyler geldi,
Büyük kalabalıkları onlara karşı fayda vermedi; Asla, uydurdukları şeylerin bile
onlara faydası olmadı,
Bu hikâyenin başı daha; Dinleyenlere en önemli, en ilginçleri daha
anlatılmadı”*³⁵

2.6. el-Hurûc min cuhri'd-dabb (الخروج من جحر الضب)

Ahmed el-Ceda' bu şiirinin başında komünist fikirlere müptela olan ve komünizmi daha iyi öğrenmek için doğu taraflarında bir komünist ülkesine giden kimliği meçhul birinden bahseder. Bu kişi komünist ülkede bir grup Müslümanla tanışır ve bu grup kendisine Kur'ân ayetleri okumak ister. Komünist ülke Kur'ân neşriyatını ve okunmasını yasakladığı için bu işlem gizli bir şekilde gerçekleşir. Bu karşılaşma kimliği meçhul kişinin hidayetine sebep olur.³⁶ *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* şiirinin adı divanın ilk şiiri olan *ed-Duhûl min cuhri'd-dabb* şiirinin adına nazire olarak konulduğu izlenimi uyandırmaktadır. Yazarın bu şiiriyle komünist fikir ve söylemleri şiddetli şekilde eleştirdiği ve yer yer küçümsediği görülmektedir. Bu eleştirilerin yanında Müslümanların bu menfi fikirlere kapılmamaları, özlerine dönmeleri ve yazarın kendi kendine yaptığı sorgulamalar şiirin ana konularını oluşturmaktadır.

Şiirin genel olarak siyasi bir mahiyete sahip olduğu görülmekle beraber farklı konular da işlemektedir. Yazar şiirin başında o dönem Arap dünyasında popüler akımlardan olan komünizm akımını tenkit ettiği görülmektedir:

صبغت أجواء بلادتي حرية أصبحنا نتنفس، نأكل، نشرب كلمات ثورية
أطلقنا من قاموس اللغة العربية كل الكلمات

³⁴ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 35.

³⁵ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 35.

³⁶ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 37.

هذا رجل يدعو لمساواة أخوية هذا طفل يهتف: تحيا الحرية
ذاك فتى يدعو لمبادئ ثورية هذي طالبة تشدو لمساواة جدية
ما عدنا نسمع إلا أصواتا تهتف: تحرير بالقوة... بالألغام الشرقية
ما عدنا نبصر إلا ألوانا حمراء... صفراء شيوعية

“Ülkemin havası özgürlüğe boyandı, Öyle ki devrimci sözleri yer, içer ve solur olduk,

Arapça sözlükte bulunan her kelimeyi söyledik,

İşte bu adam kardeşçe bir eşitliğe davet ediyor, Bu çocuk: Yaşasın özgürlük! diye bağırıyor,

Şu genç devrim ilkelerine çağırıyor, Bu kız öğrenci ciddi bir eşitliği terennüm ediyor,

Güçle, doğu menşeli mayınlar sayesinde özgürlük diye bağırımalardan başka bir şey işitmez olduk,

Komünist sarısı ve kırmızısı renklerden başka bir şey göremez olduk”³⁷

Yazar şiirin ilerleyen bölümlerde dünyadaki mazlumlara dikkatleri çekmekte ve onlar için herhangi bir şey yapamamanın üzüntüsünü yaşamaktadır:

آه... ما أتعس أن تسمع صرخات المحترقين آه... ما أبشع أن تسمع آهات المحرومين
آه... ما أسوأ أن تسمع أنات المظلومين آه... ما أقسى أن لا تعرف أن تتكلم
بلغات يفهمها قوم مظلومين ماذا يمكن أن أفعل للمحرومين
ماذا؟ هل يمكن أن أسعف قوما محترقين؟ أسئلة...
كلمات مرت في ذهني وسرت هزات في بدني

“Ah... Yananların çığlıklarını duymak ne aci,

Ah... Muhtaçların ahlarını duymak ne kötü,

Ah... Mazlumların inlemelerini duymak ne fena,

Ah... Ne konuşacağını bilmemen ne zor, Mazlum halkın anlayacağı dilde,

Muhtaçlar için ne yapabilirim? Ne?

Yakılan bir topluma yardım edebilir miyim? Sorular...

Zihnimden kelimeler geçiyor, Bedenimi sarsarak kaplıyor”³⁸

Yazar tüm bu olumsuzlardan kurtulmanın Peygamber (sav)’e uymakla mümkün olacağını, dünyanın değişken şartlarının getirdiği bir takım uygulamalara karşı çıkmak gerektiğini şu mısralarla dile getirmektedir:

وتنبه حس المحتشدين لهذا الصوت فتعاطوه بحب وبشوق

وراحوا في وجد يستمعون لنغم الحق عزفته أوتار الوحي

هيا يا أهلي الأحباب فكي عن طفلي الجلباب

³⁷ Ceda’, el-Hurûc min cuhri’ d-dabb, 39-40.

³⁸ Ceda’, el-Hurûc min cuhri’ d-dabb, 47.

فكي عن طفلي رمز الاستبداد فكي عن طفلي رمز الاستعباد
فكي قيذا طوقناه الطفل المسكين هو لا يعرف أن يصرخ محتجا:
لا أرغب في قيد الذل لا أرغب أن أحمل أسماء الأعراب
هيا لفيه بجلباب أخضر هيا ندعوه منذ الآن...
باسم محمد
ما أسعدنا لما نقفو خطو محمد ونعيش بعدل الله
ونتهف من قلب مشتاق...
"أحد" "أحد" "فرد" "صمد"
ما أحلى هذا الترياق ما أروع عود المشتاق

*"Kalabalıkların duyuları bu sesi fark ediyor, Birbirlerine sevgi ve özlem duyuyorlar,
Coşku içinde hak nağmelerini dinlemeye başlıyorlar, Vahiy tellerinin çaldığı,
Haydi! Ey sevgili ailem; Çocuğumdan cilbabı çıkarın,
Çocuğumdan zorbalığın sembolünü uzaklaştırın,
Çocuğumdan köleliğin sembolünü sökün,
Zavallı çocuğa doladığımız zincirleri çözün,
O ki itiraz ederek bağırmasını bilmiyor:
Zillet bağıını istemiyorum; Yabancı isimleri taşımak istemiyorum,
Hadi, sar onu yeşil bir cilbaba,
Hadi, onu bundan sonra Muhammed diye çağıralım,
Muhammed'in izini takip edersek bize ne mutlu,
Allah'ın adaletine göre yaşar ve özlemle dolu kalple "Bir", "Bir", "Ferd",
"Samed" dersek,
Bu tiryak ne tatlıdır, Özlenenin dönmesi ne harika..."³⁹*

2.7. Fî leyleti sayf (في ليلة صيف)

Yazarın bu şiiri manzum hikâye tarzını andırmakta ve daha önceki şiirlerle tema açısından farklılık göstermektedir. Şu ana kadar ele alınan şiirlerin muhtevasını İslâmî motifler oluştururken *Fi leyleti sayf* şiiri bir ninenin torunlarına anlattığı şiir tarzında birkaç cümlelik hikâyeden oluşmaktadır.

في ليلة صيف ونسيم الصيف له سحر أعذب
قالت جدتي الكبرى: ما أجمل أن نقضي الليلة في سمر وطرب

³⁹ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 51-53.

أأحدثكم عن باقل عن مادر عن أشعب؟
قلنا: هاتي نسمع ما تروين من قصة أشعب
قالت: قد أولم هذا الرجل لكل فقير في البلدة أسغب
قلنا: ما أدهش ما تروين وما أعجب
قالت: كانت قصتي الأخرى من هذي أغرب
إني سأقص لكم عن حالة ذاك المسكين الثعلب
قد رام النسك وصلى لله وما أذنب
لكن في لحظة ضعف غافل ذاك المسكين أرنب
قلنا: إن الشيء إذا أخرج من معدنه لا يستغرب!

*“Bir yaz gecesinde... Tatlı bir sihri olan yaz esintisi eserken,
Büyük ninem dedi: Gece sohbeti ve neşe içerisinde geceyi geçirmemiz ne güzel!
Size Bâkıl, ⁴⁰Mâdır⁴¹ ve Eş’ab⁴²’tan bahsedeyim mi?
Dedik: Haydi Eş’ab’ın hikâyesini anlat da dinleyelim,
Dedi: Bu adam beldedeki tüm aç fakirlere bir yemek verdi,
Dedik: Anlattıkların ne şaşırtıcı, ne acayip!
Dedi: Bir hikâyem daha var ki o bundan garip,
Şimdi size şu zavallı tilkinin vaziyetini anlatacağım,
Züht hayatı yaşamak istedi, Allah için namaz kıldı ve günahlardan kaçındı,
Fakat zayıf bir anında tavşan bu zavallıyı gafil avladı,
Dedik: Fitrat gereği zuhur eden şey yadırganmaz”⁴³*

2.8. Fusûlun min kissati Uganda (فصول من قصة أوغندا)

Ahmed el-Ceda’ın bu şiirinde Uganda devletinin bir dönem içinden geçtiği siyasi açıdan kritik olayları konu edinmektedir. Şiir esasen siyasi içerikli bir şiir olup Uganda başbakanı Milton Obote’nin Filistin meselesinde İsrail’in yanında yer alması, Müslüman kitlelere yapılan zulümler, Uganda halkının ne Arap devletlerinden ne de Birleşmiş Milletler Cemiyeti’nden yardım görmemesine karşı tenkit içermektedir. Ayrıca şiirin özellikle son kısmında manzum hikâye tarzını andıran pasajlar mevcuttur. Ahmed el-Ceda’ bu şiiriyle dünyadaki

⁴⁰ Bâkıl kendini ifade edememekle meşhur olan bir adamın ismidir. Arap kültüründe “أعيا من باقل” (Bâkıl’dan daha kötü konuşuyor) şeklinde atasözüne konu olmuştur.

⁴¹ Mâdır cimrilik ve fenalığıyla darb-ı mesel olan bir adamın ismidir.

⁴² Eş’ab açgözlülüğü yüzünden atasözünde adı geçen bir adamdır.

⁴³ Ceda’, *el-Hurûc min cuhri’d-dabb*, 55-56.

Müslümanların dertleriyle dertlendiği ve onların sıkıntılarında gafil olmadığını göstermektedir. Şiirin diğer bir özelliği de imgeler içermesidir.

Yazar şiirin girişine Uganda'yı tasvir ederek başlamaktadır:

في أوغندا في وسط الغابات الإفريقية
حيث منابع نهر النيل المعطاء يعطى الخير لأمتنا في مصر وفي السودان

*“Uganda’da, Afrika ormanlarının ortasında yer alan,
Cömert Nil Nehri’nin kaynaklarının olduğu yerde,
Mısır ve Sudan’daki kardeşlerimize hayırlar ihsan eden”⁴⁴*

Yazar şiirin ilerleyen kısımlarında Obote'nin İdî Amîn tarafından darbe sonucu tahta indirilmesini ve İdî Amîn'in bir takım siyasi faaliyetlerini şiirsel bir üslupla anlatmaktadır:

لم يتردد عيدي لما عاد إلى أوغندا بل قص جناح الحقد الأسود
وطرد الراهب أوبوتي وقلم أظفار الإستعمار
وضمم جرح الشعب الأوغندا ورفع النير العالق في عنق الإسلام
فانطلق الإسلام يعم، ويغزو قلب الشعب
فعرفت أوغندا حلاوة أن تعتنق التوحيد
وتحيا في ظل الإسلام لم يعلن عيدي تطبيق الشرع الإسلامي
بل سار على نظم الغرب لكن لم يرض بأن يبقى الشعب
في فقر وضياح والثروة في أوغندا نهبا للأغراب
لم يرض بأن يبقى الشعب في قيد الظلم

*“İdî Uganda’ya döndüğünde hiç tereddüt etmedi,
Kara kinin kanadını kesti; Obote’nin rahibini kovdu,
Emperyalizmin tırnaklarını kesti; Uganda halkının yarasını sardı,
İslâm’ın boynuna dolanmış boyunduruğu çözdü; İslâm ayağa kalktı,
İntişar edip halkın gönlüne girdi; Uganda anladı,
Tevhid diniyle kucaklaşmanın ve İslâm gölgesi altında yaşamının tatlılığını,
İdî İslâm şeraitini uygulayacağını ilan etmedi; Bilakis batı rejimini takip etti,
Fakat halkın fakirlik ve yoksunluk içerisinde kalmasına ve Uganda’nın servetinin yabancıların yağmasına uğramasına razı olmadı,
Halkın zulüm kısılcında olmasına razı olmadı”⁴⁵*

Yazar şiirin sonlarına doğru Uganda halkının özellikle Arap liderleri başta olmak üzere çeşitli kuruluşlarca yalnız bırakılmasını ve Uganda’ya yönelik

⁴⁴ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 57.

⁴⁵ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 60-61.

askeri ve siyasi operasyonları kınayan şu mısralara yer vermektedir:

التفت الشعب الأوغندي للشعب العربي
يطلب عوناً من سادة هذا الشعب العربي
فأجاب وفاء السادة في الوطن العربي بهزة الرأس
وبلوم وبدرس هذا زمن الحكم الغربي لازلنا نحيا
في زمن الحكم الغربي
وهرع الشعب الأوغندي لمنظمة الوحدة الإفريقية
فإذا هي تصمت صمت الصحراء وتغلق أبواب مكاتبها
وتغرق في نوم أبدي
لا بأس إذا كان الظلم الإفريقي لا يعطي أوغندا عدلاً وحماية
فالدول الإفريقية متأخرة في قاموس القرن الغربي
فلتذهب أوغندا لمنظمة الأمم المتحدة
وتطرق أبواب الأمن في نادي الأمن!
ذهب المندوب الأوغندي مديده يطرق أبواب الأمم المتحدة
فإذا الأبواب مغلقة وإذا مكتوب بالحرف اللاتيني
هذا مجلس أمن لشعوب الأرض إلا الشعب المتأخر

“Uganda halkı gözünü Arap devletlerine çevirdi, yardım isteyerek,
Şu Arap halkının liderlerinden,
Arap ülkesindeki liderlerin vefası cevap verdi,
Başını sallayarak, kınayarak, ders vererek,
Bu zaman Batı hegemonyası zamanıdır,
Hala yaşıyoruz, Batı hegemonyası zamanında,
Uganda halkı koşuşturdu, Afrika Birliği Örgütüne,
Bir de baktı ki çöl sessizliğine bürünmüş, Bürolarının kapılarını kapatmış,
Sonsuz bir uykuya dalmış...
Sorun değil! Afrika zulmü Uganda’ya adalet ve himaye sağlamamışsa,
Afrika ülkeleri,
Batı’nın kitabında geri kalmış ülkelerdir,
Gitsin Uganda,
Birleşmiş Milletler Cemiyetine, Güvelik kapılarını çalsın,
Güvenlik Konseyi’nde!
Uganda elçisi gitti, Birleşmiş Milletlerin kapısını çalmak için elini uzattı,
Bir de baktı ki kapılar kapalı, bir de baktı Latin harfleriyle şöyle yazıyor,

*Bu dünya halklarının güvenlik meclisidir,
Geri kalmış halklar hariç”⁴⁶*

2.9. Hassân (حسان)

Hassân, Ahmed el-Ceda'ın oğludur. Tam adı Bekr Hassân olup 28.08.1973 yılında doğmuştur. Ahmed el-Ceda' oğlunun 1994 yılında üniversite eğitimini tamamlaması üzerine bu şiirini ona yazmıştır.⁴⁷ Şiirde oğluna Hz. Ebû Bekr'i örnek almasını ve İslâmî ilkeleri benimsemesini öğütlemektedir. Şiirde imgeler kullanılmış olup umut ve özlem olguları kendini hissettirmektedir.

أتيت إلى الدنيا، فكنت كما البدر يضيء سناه الكون في حالك العصر
فهل تصدق الأيام فيك فراستي فتصبح بين الناس مثل أبي بكر
فتحيا حياة الصحب حول رسولهم جهادا وإيمانا، ونارا على الكفر
دعوتك حسانا فحس عدونا فما أكثر الأعداء في حومة الشر
وكن من سيوف الله، لله ناصرنا تحقق آمال السيادة والنصر
وكن مع جنود الله... لله دركم بكم يدرك الإسلام فجرا مع الفجر
وأسأل ربي أن يكون تضري كدعوة صدق أدركت ليلة القدر

*“Dünyaya geldin, sanki dolunay gibiydin,
Kapkara bir zamanda evreni parlaklığıyla aydınlatan,
Acaba günler seninle ilgili ferasetimin bana söylediklerini haklı çıkaracak mı?
İnsanlar arasında Hz. Ebû Bekr gibi olman konusunda,
Peygamberlerinin çevresinde bulunan sahabeler gibi yaşamam konusunda,
Cihat ederek, iman ederek, kâfirlerin başına ateş olarak,
Seni Hassân olarak çağırdım, düşmanımızı tanı,
Kötülüğün merkezinde ne çok düşman var!
Allah'ın kılıçlarından biri ol, Allah'ın dinine yardımcı ol,
Hâkimiyet ve zafer umutlarını gerçekleştir,
Allah'ın askerleriyle beraber ol, ne mutlu size,
Sizinle İslâm fecr üstüne fecr yaşayacaktır,
Rabbimden niyazımın olmasını dilerim,
Kadir Gecesi'ne ulaşan samimi bir dua olmasını...”⁴⁸*

⁴⁶ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 62-65.

⁴⁷ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 67.

⁴⁸ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 69-70.

2.10. Umâmetî (أمماتي)

Ahmed el-Ceda *Umâmetî* şiirini Katar'ın başkenti Doha'da 29.2.1976 yılında doğan kızı Umâme'nin 1994 yılında liseyi bitirmesi münasebetiyle kaleme almıştır.⁴⁹ Şiirinde kızından sitayişle bahseden yazar kızı için dualar nazmetmektedir. Şiirde imgelerin de kullanıldığı görülmektedir.

ولدت ابنتي الكبرى لدي دوحة المجد فيا بشر نفسي في الحياة، ويا سعدي
درجت ابنتي في حضن أم ووالد يكنان في قلبيهما صادق الود
وسرت على درب الهداية والتقى كمثل الصحابيات في سالف العهد
وكنت كما أهوى صلاحا وعفة فكنت كما العطر الذي فاح من ورد
كلأك إله العالمين بحفظه وأعطاك موفور السعادة والحمد
وأسأل ربي أن تعيشي بغبطة لدى هذه الدنيا وفي جنة الخلد

*“Büyük kızım şanlı Doha’da doğdu, Benim için hayatta ne büyük müjde, ne büyük şanstır,
Anne ve babanın kucağında emekledin kızım, Kalplerinde tertemiz sevgi besleyen,
Hidayet ve takva yolunda yürüdün, Eski zamanlardaki bayan sahabeler misali,
İstediğim gibi sâliha ve iffetliydin, Gülден yayılan güzel koku gibiydin,
Âlemlerin Rabbi seni muhafaza eylesin, Sana fazlasıyla saadet ve övünç versin,
Rabbimden dilerim ki mesut yaşayasın; Bu dünyada da, baki cennette de”⁵⁰*

2.11. Tehnie (تهنية)

Tehnie şiiri, yazarın 02.03.1984 tarihinde Katar'ın Doha kentinde doğan en küçük çocuğu Dâne'nin on yaşına basması üzerine yazılmıştır.⁵¹ Şiirde imgeler kullanan yazar kızı için dualar dizmektedir.

يا دانتي يا بنتي الباهرة أهنتك بالسنة العاشرة
وأدعو بأن تسلمي لي السنين وأن تصبجي الوردة الناضرة
وأن تصعدي درجات النجاح وأن تصبجي الناهية الآمرة
ويقسم ربي لك الطيبات ويمنحك السيرة العاطرة

⁴⁹ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 71.

⁵⁰ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 73-74.

⁵¹ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 75.

ويلبسك الله ثوب الفلاح في هذه الدنيا وفي الآخرة
لك الشكر رب العباد الكريم على هذه الدرة النادرة

*“Ey Dânem, ey görkemli kızım; Onuncu yaşını kutlarım,
Dilerim yıllar geçse de selamette kalırsın; Parlak bir gül olursun,
Başarı merdivenlerini çıkarsın; Kötülüğü nehyeden iyiliği emreden olursun,
Rabbim sana tüm güzellikleri kısmet etsin; Tertemiz bir hayat bahşetsin,
Sana kurtuluş elbisesini giydirdin; Bu dünyada da, ahirette de,
Ey kulların kerem sahibi Rabbi sana şükürler olsun, Bu nadide inci için.”⁵²*

2.12. Tehnietun bi'l-'âmi'r-râbi' aşar (تهنئة بالعام الرابع عشر)

Yazar bu şiirini kızı Dâne'nin on dört yaşına girmesi münasebetiyle 05.03.1998 yılında kaleme almıştır.⁵³

يا قمرا ذا أربع وعشر مبشرا مثل طلوع الفجر
فديتك إذ تبدوا لنا كالشمس تلالأت فوق رياض الزهر
أنت امتداد للحياة بعدي أنت نهاري في الدنا وبدري
سلمك الله من عوادي الدهر أفديك يا بنيتي بعمرتي

*“Ey on dördündeki ay; Sabahın doğuşu gibi müjde veren,
Güneş gibi görüldüğünde sana kurban olurum; Çiçek bahçelerinin üzerinde
ışıldayan,
Sen benden sonraki hayatın devamısın; Sen dünyalardaki gündüzüm ve
ayımısın,
Allah seni musibetlerden korusun; Ey kızcağızım senin için ömrümü feda
ederim”⁵⁴*

2.13. İtâb ve duâ (عتاب... ودعاء)

Yazar bu şiirini yazma nedenini şöyle açıklamaktadır: *“Bazen kadınlar eşlerinin kitaplarla zaman geçirmesinden rahatsız oluyorlar. Bu zamanı kendilerine harcanması gereken zamanlardan çalınmış vakitler olarak görüyorlar. Hatta bazılarına göre kitap ikinci kuma gibidir. Bu durum eşimle aramda bu noktaya gelmedi. Bazen okuma ve yazmayla ilgilenmemden rahatsızlık duysa bile. Ben*

⁵² Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 77-78.

⁵³ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 79.

⁵⁴ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 81.

de bu mısraları belki makbul bir arabulucu olur diye yazdım”.⁵⁵

Özlem, dua, övgü ve sitem olgularının karışık halde sunulduğu şiir “itab” temasına örneklik sergilemekle beraber, yazarın eşi için künye adı kullandığı da mülahaza edilmektedir.

وإن قيل ليلي ذات حب مطيب فهاالة حب سائغ ومطيب
تعاهدنا قلبانا على الحب والوفا وسرنا بدرب الحب نشدو فنترب
ونحن متى جاءت مقادير رينا بجنته – سبحانه – نتقلب
ونسعد كالطير المحلق في السما يطيب لنا عيش لذيد محبب
فيا رب حقق لي رجائي ومنيتي فإنك ترجى للأمانى وتطلب

“Eğer Leylâ güzel kokulu bir aşka düşmüş denirse; Hâle ise güzel kokulu ve leziz bir aşktır,
Kalbimiz sevgi ve vefa üzerine ahitleşti; Sevgi yolunda şarkılar söyleyip coşarak yürüdük,
Biz ki ne zaman Rabbimizin takdiri gelip çattığında; Cennetinde gezip dolaşacağız,
Gökyüzünde uçan kuş gibi şen olacağız; Arzu edilen zevkli yaşamdan lezzet alacağız,
Ey Rabbim, ümidimi ve isteğimi gerçekleştir; Sen ki dileklerin ümit edileceği ve isteneceği zatsın”⁵⁶

2.14. Mâzâ nurîd (مأنا نريد)

Yazar bu şiiriyle arzu ettiği ve özlem duyduğu bir takım olguları dile getirmektedir. Şiirin ana teması kadınlardır. Şiir İslâmî esaslara karşı oluşan olgulara eleştiriler yöneltmektedir.

نريد نساء يعملن بجد وبصمت نريد نساء يسمعن العالم صوت الحق
صوت رجال عرفوا معنى أن ينتصر الحق نريد نساء يخرج من أحشاء عواطفهن
سلمان وعمار وبلال لا يعجبنا أن نسمع أصواتا تعلقو تزعم أن لا حرية للفتيات

“Canla başla ve sessizce çalışan kadınlar istiyoruz; Hakkın sesini dünyaya duyuracak kadınlar,
Hakkın galip gelmesinin ne demek olduğunu bilen erkeklerinin sesini duyuracak kadınlar,

⁵⁵ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 83.

⁵⁶ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 86-87.

Kadınlar istiyoruz, duygularının rahminden Selmân, Ammâr ve Bilâller çıkacak, Yüksekçe çıkan sesler duymaktan hoşlanmayız; Kızların özgürlüğünün olmadığını iddia eden”⁵⁷

2.15. Mâzâ nerfud (مأذا نرفض)

Mâzâ nerfud şiiri yabancı güçlerin çağrısına kulak asan İranlı kızlara ithafen yazılmıştır. Yazar bu şiiriyle yabancı güçlerin çağrısına uyup sokaklara çıkan, gösteriler düzenleyen, özgürlük nidaları atan Batı'nın anladığı şekilde eşitlik isteyen kadınları hicvetmektedir.⁵⁸ Yazar Batı düşünce yapısının kadınların ahlakını bozduğunu ve bununla beraber çocukların da zayı olduğunu esefle dile getirmektedir.

ما نرفضه يا فتيات الشعب المسلم في إيران! أن يقطع شريان الدم الإيراني
ليغذي أرسدة الصاعغة في باريس ما لا ترضاه ضمائرنا لفتاة الشعب المسلم في إيران
فنهب لوقف تدفقه: هذا الفيضان من الأخلاق الغربية
حيث الأم انصرفت لملذات حيوانية فهي تصاحب معشوقا في غابات المدن الغربية
أو تجري في أسواق الموضبة باحثة عن زي لا يستر عار الأبدية
حيث تخلت عن أسمى ما يطلب من أم حضرية حيث يروح الطفل ضياعا باسم
العصرية!

*“Ey İran'daki Müslüman halkın kızları, neyi istemiyoruz!
İran'ın şah damarının kesilmesini istemiyoruz; Paris'teki kuyumcuların
sermayelerini beslemesi için,
Bu İran'daki Müslüman halkın kızları için vicdanlarımızın razı olmadığı bir
şeydir,
Hücumunu durdurmak için hemen harekete geçiyoruz:
Bu akım batı ahlakının ürünüdür; Öyle ki anne bile hayvani lezzetlere
koşuyor,
Batı şehirlerindeki ormanlarda aşıyla beraber yürüyor,
Veya moda çarşısında bedeni kapatmayan elbiseler arıyor; Ebedi bir yüz
karası,
Öyle ki medeni bir anneden istenen en yüce şeyden vazgeçiyor,
Öyle ki çağdaşlık adı altında çocuklar zayı oluyor!”⁵⁹*

⁵⁷ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 95.

⁵⁸ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 97.

⁵⁹ Ceda', el-Hurûc min cuhri'd-dabb, 99-100.

2.16. Şukran (شكرا)

Ahmed el-Ceda' Şukran şiirini Katar'da bulunduğu yıllarda tanıdığı bir dostu için yazmıştır. Ceda' otuz yıl kaldığı Katar'da pek çok dostu olduğunu fakat bahsi geçen dostunun yerinin onlardan farklı olduğunu belirtir. Katar'dan ayrılıp Ürdün'de yaşamaya başlayınca diğer dostlarıyla ilişkileri zayıflasa da kendisi için şiir yazdığı dostu ile ilişkileri daha da kuvvetlenir. Katar'a her gidişinde arkadaşını ziyaret edip onda kalır ve ondan son derece ikram ve misafirperverlik görür. Bu nedenle ona bir teşekkür namına Şukran adlı şiirini kaleme alır. Şiirde adı geçen kişi ve olaylar hakkında malumat vermenin şiirin daha iyi anlaşılmasına hizmet edeceğini düşünüyoruz. Yazarın adına şiir yazdığı dostu Selâmet Zahîr'dir. Yazar dostunu son ziyaret edişinde iki musibete giriftar olduğunu görür. Bunlardan biri Corc Rızk adı verilen bir kişinin Selâmet'in büyük miktarda parasını alıp yurt dışına kaçmasıdır. İkincisi ise Katar Devleti tarafından İrlanda'ya tıp okumaları için gönderilen iki çocuğunun sözleşmelerinin iptal edilmesidir. Şiirde bu kişi ve olaylara telmih vardır.⁶⁰

شكرا أخي بغير حد شكرا أخي بغير عد

كنت الخليل المصطفى من بين خلان البلد

أحبت فيك الأريحية والسماحة والسدد فلك السلامة يا سلامة في النقود وفي الولد
أدعو لك الله الظهور على ابن رزق ومن ولد ما زلت يا بن ظهير تظهر كلما افتقد المدد
الله يحفظ من تعيل ومن تحب ومن تود أدعو بذلك يا سلامة ربنا الأحد الصمد

"Teşekkür ederim kardeşim sınırsızca; Teşekkür ederim kardeşim sayısızca, Sen ki Halîl-i Mustafâ'ydın; Ülkedeki tüm dostlar arasında, Cömertliğini, hoşgörünü ve doğruluğunu takdir ettim; Malın ve evladın konusunda selamete eresin ey Selamet!

Allah'a senin için dua ediyorum ki İbn Rızk ve çocukları bulunsun, Ey İbn Zahîr, Her ne zaman yardıma ihtiyaç duyulsa ortaya çıkarsın, Baktığın, sevdiğin ve muhabbet ettiğin kimseleri Allah korusun, İşte bu şekilde dua ediyorum ey Selamet, Samed ve Ahad olan Rabbimize"⁶¹

⁶⁰ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 101-102.

⁶¹ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 103.

3. el-Hurûc min cuhri'd-dabb Şiir Divanında Yer Alan Diğer Şiirler

3.1. Kasîdetu'n-nesr (قصيدة النثر)

Yazar, şiir divanının son kısmını teşkil eden ve (قصيدة النثر) olarak başlıkladığı bu bölümün mensur şiir olmadığını, düz yazı olduğunu ifade etmiştir.⁶² “متعصبون ١”, “متعصبون ٢” ve “متعصبون ٣” şeklinde üç alt başlıktan oluşan (قصيدة النثر) bölümü, şiir divanının son kısmına dercedilmiştir. Çalışma yazarın şiirlerini konu edindiğinden bu bölüm ele alınmamıştır.

3.2. Esdâ' (أصداء)

Şiir divanı içerisinde yer alan bu bölüm “شعراء الدعوة الإسلامية” ve “دعوة الحق” başlıklı iki şiirden oluşmaktadır. Bu şiirler yazara ait olmayıp yazarın “شعراء الدعوة الإسلامية في العصر الحديث” kitabını neşretmesi üzerine bu kitabına ithafen yazılan şiirlerdir. Yazar “شعراء الدعوة الإسلامية” şiirini yazan Şerîf Kâsım'ı ve “دعوة الحق” şiirini yazan Hasan ez-Zârî'yi hayırla yâd ettikten sonra onlara teşekkür etmek adına yazdıkları şiirleri divanına almıştır.⁶³ Her iki şiir de yazara ait olmadığı gerekçesiyle incelenmelerine gerek görülmemiştir.

4. el-Hurûc min cuhri'd-dabb Şiir Divanında Tespit Edilen Edebî Sanatlar

Herhangi bir düşünce veya olgunun düz bir anlatım ile ifade edilmesiyle, edebî sanatların kullanılarak ifade edilmesi arasında farklılıklar vardır. Bu nedenle şairler şiirlerini zenginleştirmek, daha çarpıcı ve etkileyici hale getirmek için şiirlerinde edebî sanatlarla sıklıkla başvururlar. Edebî sanatlar düz yazıdan ziyade şiir alanında kullanılmaktadırlar. İncelemesini yaptığımız *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* divanında saptanan edebî sanatlardan bazıları şunlardır:

4.1. Teşbîh (Benzetme)

Bir şeyin başka bir şeyle bir veya birkaç mana açısından benzer olmasıdır.⁶⁴ Teşbîh'in dört ögesi vardır. Bunlar müşebbeh/benzetilen, müşebbehun

⁶² Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 106.

⁶³ Ceda', *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*, 89.

⁶⁴ Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni eş-Şâfiî, *Telhîsü'l-miftâh* (Pakistan: Mektebetu'l-Buşrâ, 2010), 82; Abdurrahman Hasan Habanneke el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1996), 2/162.

bih/kendisine benzetilen, vech-i şebeh/benzetme yönü ve benzetme edatıdır.⁶⁵

Teşbîh Ahmed el-Ceda"ın şiirlerinde sıklıkla başvurduğu sanatlardan biridir. *ed-Duhûl fî cuhri'd-dabb* şiirindeki "بل أنتم زيد وغناء" (*Bilakis sizler köpük ve çerçöp gibisiniz*) cümlesi bu sanata örnek verilebilir. Bu cümlede "أنتم" müşebbeh, "زيد" ve "غناء" kelimeleri müşebbehun bih'tir. Cümlede vech-i şebeh ile benzetme edatı kullanılmadığı için cümle teşbîh-i belîğ sanatına örneklik teşkil etmektedir. Yazar "أنتم" zamiriyle Batı'ya tabi olmuş Arap yöneticileri kasdetip onları su üzerindeki köpük ve çerçöpe benzetmekte ve bu tavırları sebebiyle onları eleştirmektedir.

Divanın ikinci şiiri olan *Avdetu's-şebâbi'l-mucâhid* şiirindeki "عادوا مع الصبح" *المسيح يمطرون كأنهم قطر الندى* (*Döndüler, Zikreden sabahla beraber yağmur misali yağarak, çiy damlalarımıymış gibi*) cümlesinde de teşbîh olgusuna rastlanmaktadır. Bu cümlede "هم" zamiri müşebbeh, "قطر الندى" ifadesi müşebbehun bih ve "كأن" ise benzetme edatıdır. Cümlede vech-i şebeh ögesi bulunmadığından teşbîh-i mücmel sanatı icra edilmiştir. Mısrada yer alan "هم" zamiriyle Kur'ân ve sünnete ittiba eden mücahid Müslümanlar kastedilmektedir. Yazar böylesi Müslümanların dönüşünü tahayyül etmekte ve onları çığ damlalarına benzetmektedir.

Teşbîh'in başka bir örneği *Hassân* şiirinde yer alan "أتيت إلى الدنيا، فكنت كما" *البدر* (*Dünyaya geldin, sanki dolunay gibiydin*) cümlesinde görülmektedir. Bu cümlede "البدر" ibaresi müşebbehun bih, "كنت" nâkıs fiilindeki "ت" zamiri müşebbehtir. "ك" ise teşbîh edatıdır. Cümlede vech-i şebeh ögesi zikredilmediğinden teşbîh-i mücmel sanatı görülmektedir. Yazar bu beyitte oğlunu dolunaya benzetmektedir.

Umâmetî şiirinde ise "فكنت كما العطر الذي فاح من ورد" (*Güliden yayılan güzel koku gibiydin*) cümlesi teşbîh-i mufassal sanatına örnektir. Zira bu cümlede teşbîh'in bütün unsurları mevcuttur. "كنت" nâkıs fiilindeki "ت" müşebbeh, "العطر" müşebbehun bih, "فاح من ورد" vech-i şebeh ve "ك" ise teşbîh edatıdır. Yazar kızı için nazmettiği bu beyitte kızını güliden yayılan güzel kokuya benzetmektedir.

Divanda üstte zikrettiğimiz teşbîh örnekleri misali pek çok cümle mevcuttur.

⁶⁵ Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ es-Seyyid el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, thk. Yusûf Sumeylî (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1999), 219.

4.2. Teşhîs (Kişileştirme)

Teşhîs, insan dışındaki canlı ve cansız varlıkları, düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermek, kişileştirmektir. Bu sanat yapılırken teşbîh, istiâre gibi öteki mecâz sanatlarından da yararlanır.⁶⁶ *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* şiir divanında yazarın teşhîs sanatını kullandığı mûlahaza edilmektedir. Örneğin *Fî leyleti sayf* şiirinde “*إني سأقص لكم عن حالة ذاك المسكين – الثعلب – قد رام النسك وصلى لله وما أذنب* (Şimdi size şu zavallı tilkinin halini anlatacağım, Züht hayatı yaşamak istedi, Allah için namaz kıldı ve günahlardan kaçındı) cümlelerinde tilkiye züht hayatı yaşamak, Allah için namaz kılmak ve günahlardan kaçınmak gibi insanlara özgü davranışlar yüklenerek teşhîs yapılmıştır.

Bir diğer örnek ise *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* şiirindeki “*وعيون تغمض أجفانا*” (Şükür duasıyla göz kapaklarını kapatan gözler) cümlesidir. Bu cümlede insanlara özgü şükür duası gözlere nispet edilerek teşhîs sanatına başvurulmuştur.

4.3. Mecâz

Mecâz, kastın anlaşılmasına engel teşkil edecek bir karinenin varlığıyla beraber lafzın söylendiği asli mana dışındaki bir manada kullanılmasıdır.⁶⁷ Divanda mecâz sanatı az da olsa başvuru sanatlar arasındadır. Örneğin *Fusûlun min kıssati Uganda* şiirindeki “*وأعلن حربا ضد التوحيد*” (*Tevhîd'e karşı savaş ilan etti*) cümlesinde “*التوحيد*” kelimesiyle tevhîd dinine mensup Müslümanlar kastedilmektedir. Bu cümledeki “*وأعلن حربا*” ise hakiki mananın irâd edilmesine mani teşkil eden karinedir. Yine aynı şiirde “*ذبح الإسلام في*” (*Zanzibar'da İslâm'ı boğazladı*) cümlesindeki “*الإسلام*” kelimesiyle İslâm dinine mensup Müslümanlar kastedilerek mecâz-ı luğavî sanatı icra edilmiştir. “*الإسلام*” kelimesinin hakiki manada kullanılmasına engel teşkil eden karîne ise “*ذبح*” fiilidir.

4.4. İktibâs

Konuşan kişinin konuştuğu nesre veya söylediği şiire ayet ve hadislerden, ayet

⁶⁶ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Sevinç Basımevi, 1983), 419.

⁶⁷ Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ûlûm*, thk. Na'îm Zarzûr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987), 359; Ebû Bekr Abdülkâhîr b. Abdîrrahmân b. Muhammed el-Cürçânî, *Delâilü'l-îcâz* (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1984), 293; Kazvîni, *Telhîsü'l-miftâh*, 98; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 249.

ve hadis olduklarını belirtmeden alıntı yapmasıdır.⁶⁸ *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* şiir divanı genellikle dini içeriğe haiz bir divan olması hasebiyle iktibâs sanatına başvurulduğu mülahaza edilmektedir. Şair *Avdetu's-şebâbi'l-mucâhid* şiirinde yer alan "إني أرى فجراً، وما كذب الفؤاد لما رأى" (*Bir fecir görüyorum ben, Kalp ise gördüğünü yalanmadı*) cümlesindeki "وما كذب الفؤاد" ve "لما رأى" kısmını Necm Suresi'nin 11. ayetinden iktibâs etmiştir. Yine aynı şiirde "ودين أنزل بلسان عربي" (*Arap lisanıyla indirilen din*) cümlesiyle ve "صمد", "فرد" ve "أحد" lafızlarıyla ayet ve hadislerden iktibâs yapılmıştır. *Hassân* şiirinde "كن من سيوف الله" (*Allah'ın kılıçlarından ol*) ifadesiyle Hz. Peygamber (sav)'in Hz. Hâlid b. Velîd (öl. 21/642) hakkında söylediği: "نعم العبد لله خالد بن الوليد" (*Hâlid b. Velîd ne iyi bir kuldur, Allah'ın kılıçlarından bir kılıçtır*)⁶⁹ hadisinden iktibâs söz konusudur. *Îtâb ve duâ* şiirinde ise "بجنته – لقد رأيت رجلاً يتقلب في الجنة في شجرة قطعها من ظهر الطريق" (*Cennette gezip dolaşan bir adam gördüm. Yolun ortasında insanlara eza veren bir ağacı kestiği için oraya girmişti*)⁷⁰ hadisinden iktibâs edildiği muhtemeldir.

4.5. İstiâre

İstiârenin lügat manası ödünç istemek/almak demektir. Terim manası ise hakiki mananın kastedilmesini engelleyen bir karineyle beraber lafzın asli ve ferî manaları arasındaki benzerlikten dolayı asli manası dışında kullanılmasıdır.⁷¹ Başka bir deyişle kendisine benzetilene özgü şeyleri benzetilene yükleme ve müşebbeh veya müşebbehun bih öğelerinden birini zikrederek diğer manayı kastetmektir.⁷²

Tehnetun bi'l-âmi'r-râbi' aşar şiirinde şair "يا قمرًا ذا أربع وعشر" (*Ey on dört yaşındaki ay*) cümlesindeki "ay" kelimesiyle kızını kastederek istiare yapmıştır. Burada "قمر" kelimesi ile şairin kızı arasında benzerlik kurulmuş ve ay kelimesi şairin kızı için ödünç alınmıştır. Aynı şekilde şairin *Tehnie* şiirinde "لك الشكر" (*Ey kulların kerem sahibi Rabbi sana*)

⁶⁸ Habanneke, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, 2/536.

⁶⁹ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. İbrâhîm Atva Avd (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), "Menâkıb", 49 (No.3846).

⁷⁰ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Kahire: Matbaatu 'İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1955), "el-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdab", 129.

⁷¹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 258; Habanneke, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, 2/229.

⁷² Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 369.

şükürler olsun, Bu nadide inci için) cümlesinde geçen "الدرّة" kelimesiyle kızını inciye benzeterek istiâre sanatını istimal ettiği görülmektedir.

4.6. Kinâye

Kinâye bir kelimeyi esas manası anlaşılacak şekilde farklı bir manada kullanmaktır.⁷³ *ed-Duhûl fî cuhri'd-dabb* şiirinde " إذ تلقون بحمق و بجهل و غباء " (Öyle ki ahmakça, cahilce, şapşalca atıyorsunuz; Çocuklarınızı düşmanların kucağına) dizelerindeki "çocuklarınızı düşman kucağına atıyorsunuz" ifadesiyle kinâye icra edilmektedir. Bu ifadeden hakiki mana anlaşıldığı gibi mecâzi mana da anlaşılmakta fakat mecâzi mana kastedilmektedir. Diğer bir örnek ise *Fusûlun min kıssati Uganda* şiirinde kendini göstermektedir. "شخص نقش على صفحة قلبه شعار صليب" (*Kalbinin üstüne haç işareti nakşetmiş kişi*) cümlesindeki "kalbinin üstüne haç işareti nakşetmek" ifadesi şahsın giydiği elbisenin kalp tarafında haç işaretinin bulunması gibi hakiki veya Hristiyan olması, Hristiyanlık hesabına çalışması gibi mecâzi manaları barındırmaktadır. Şiirinde devamında Obote'nin Hristiyan dünyasıyla birlik olup İslâm'a savaş açmasından şairin mecâzi manayı kastettiği anlaşılmaktadır. Bu açıdan mevzu bahis cümlede kinaye yapıldığına şahit olunmaktadır.

4.7. Kasr

Lügat manası hapsetmek, mecbur bırakma demek olan kasr'ın terim manası herhangi bir olguyu başka bir olguya özel bir tarzda tahsis etmek demektir. Kasr'ın maksûr ve maksûrun aleyh olmak üzere iki ögesi bulunmaktadır.⁷⁴ Kasr sanatı da *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* şiir divanında örnekleri olan sanatlar arasındadır. *ed-Duhûl min cuhri'd-dabb* şiirinde "قلتم لا نسو إلا بطبول وغناء" (*Nağmeler ve davullar olmadan ilerleyemeyiz dediniz*) cümlesinde (yükselmek, ilerlemek) olgusu (طبول/davul) olgusuna tahsis edilerek kasr yapılmıştır. "سمو" ibaresi maksûr, "طبول" ibaresi ise maksûrun aleyh'tir. Başka bir örnek ise yine aynı şiirdeki "بل أنتم زبد وغناء" (*Sizler peygamberin öğretilerini dikkate almıyorsunuz, Bilakis sizler köpük ve çerçöp gibisiniz*) cümlelerinde "أنتم" lafzı "زبد" lafzına kasredilmiştir. Burada "أنتم" lafzı maksûr, "زبد" lafzı ise maksûrun aleyh olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷³ Alî b. Muhammed b. Sâlih b. Abdilfettâh b. Muhammed el-Cârim – Mustafâ Emîn, *el-Belâğatü'l-vâdiha* (Mısır: Dâru'l-Maârif, ts.), 125; Habanneke, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, 2/135; Kazvîni, *Telhîsü'l-miftâh*, 241.

⁷⁴ Abdulazîz Atîk, *Fî'l-belâğati'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'n-Nahda, ts.), 142-145; Cârim – Emîn, *el-Belâğatü'l-vâdiha*, 217; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 165.

4.8. Cinâs

Cinâs iki lafzın okunuşları yönünden birbirine benzemesi, mana yönünden ise farklı olmasıdır.⁷⁵ Cinâs sanatını keşfeden öncü âlimlerden İbnü'l-Mu'tez (öl. 296/908) cinâsı şöyle tanımlamaktadır: “*Tecnîs/cinâs bir şiir beytinde veya kelamda diğere benzeyen bir kelimenin olmasıdır. Aralarındaki cinâs ise harflerinin birbirine benzeyişidir*”.⁷⁶ Cinâs özellikle şiirlerde görülen bir sanattır. *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* divanında örnekleri görülmektedir. Örneğin divanın birinci şiiri olan *ed-Duhûl min cuhri'd-dabb* şiirinde “ها قد سرتم في درب وعر ووقفتم في باب الذعر” (*İşte sizler zorlu patikalarda yürüdünüz de korku kapısında durdunuz*) beytindeki “وعر” ve “ذعر” kelimeleri arasında cinâs-ı lâhik vardır. Bu tür cinâsta kelimelerin mahreçleri birbirinden uzaktır.⁷⁷

إن بغى الطاغوت أسرعنا له بالمدفع قوة الله إذا ما “*ez-Zehfu'l-mev'ûd* şiirindeki “أشرعت لم تدفع” (*Eğer tağut azarsa top gülleleriyle karşılık veririz, Eğer Allah'ın kuvveti harekete geçerse geri çevrilemez*) mısralarında yer alan “مدفع” ve “تدفع” kelimeleri aynı kökten türeyen kelimeler olduğu için aralarında cinâs-ı iştikâk sanatı mevcuttur.

Fî leyleti sayf şiirinde ise cinas-ı musahhaf görülmektedir. Zira “قلنا: هاتي نسمع” (*Dedik: Ma troyin min qصة أشعب قالت: قد أولم هذا الرجل لكل فقير في البلدة أسغب Haydi Eş'ab'ın hikâyesini anlat da dinleyelim, Dedi: Bu adam beldedeki tüm aç fakirlere yemek verdi*) dizelerinin sonunda yer alan “أشعب” ve “أسغب” kelimeleri arasındaki farklılık noktalamalardan ileri gelmektedir. Bu kelimelerde bulunan س ve ش harfleri ile ع ve غ harflerinin noktalamaları farklıdır. Bu durum cinas-ı musahhaf sanatına örneklik teşkil etmektedir.

4.9. Tecâhül-i Ârif

Doğruluğu bilinen bir şeyi bir nükteye bağlı olarak şüphe mahallinde göstermektedir.⁷⁸ Başka bir deyişle bilinen bir hususun bilinmiyormuş gibi ifade edilmesidir. *ed-Duhûl min cuhri'd-dabb* şiirinde şair:

هل هذا الحي يميت إلى وطن الشرفاء هل يشبه ما نمشي فوقه

⁷⁵ Cârım – Emîn, *el-Belâğatü'l-vâdiha*, 265; Habanneke, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, 2/485.

⁷⁶ Atîk, *Fî'l-belâğati'l-'Arabiyye*, 613.

⁷⁷ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fî fûnûni'l-edeb*, thk. Alî Bû Mulhim (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 7/79; Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 429.

⁷⁸ Bedevî Tabâne, *Mu'cemu'l-belâğati'l-'Arabiyye* (Cidde: Dâru'l-Menâra, 1988), 140; Habanneke, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, 2/396.

هل يشبه ما نجري تحته... من أرض وسماء

“Bu mıntıka şerefli kimselerin vatanına mı aittir? Üzerinde yürüdüğümüz şeylere benziyor mu?”

Altında koştuğumuz şeylere benziyor mu? Yer ve gök gibi...” cümleleriyle tecâhül-i ârif sanatı yapmaktadır. Zira yazar üzerinde yürüdüğü ve altlarında koştuğu yerin yer ve gök olmasını bilmesine rağmen bilmiyormuş gibi davranmaktadır.

5. el-Hurûc min cuhri'd-dabb Divanının Biçim ve Kafiye Özellikleri

Kâfiye, en az iki dize sonunda, anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliği olarak tanımlanmaktadır.⁷⁹ Fakat kâfiye, tanımı itibariyle benzer ses birimlerinin düzenli tekrarına dayanan bir ahenk unsuru olmasının ötesinde bir araya getirdiği unsurlar arasında anlamsal bir ilişkiyi zorunlu kılan bir yapı malzemesi olarak da karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰ Ayrıca kâfiye, manzumenin dış yapı özelliklerinden olup ahengi temin eden en önemli unsurdur. Kafiye usulünü ilk ortaya koyan Araplardır⁸¹ ve Arap şiiri, eş anlamlı kelimeler, iki veya daha fazla anlama gelen kelimeler ve birbirine karşıt anlama gelen kelimelerin çokluğu sebebiyle kafiye bakımından zengindir.⁸²

Kafiyeyi meydana getiren altı harf bulunmaktadır. Bu harfler revî, vasl, hurûc, ridf, te'sîs ve dahîl'dir. Revî; kasidenin bina edildiği son harf olup hemen her şiirde bulunur. Vasl; sâkin elif, vâv, yâ ve hâ'dan müteşekkil olup kendinden önceki revî harfine göre şekillenen harflerdir. Hurûc; vasl harfi olan hâ'yı takip eden sâkin elif, vâv ve yâ harfleridir. Ridf; revî harfinden önce gelen elif, vâv ve yâ harfleridir. Te'sîs; revî harfinden önceki harften önce bulunan sâkin elif harfidir. Dahîl ise revî harfi ile te'sîs harfi arasında bulunan harfe denir.⁸³

el-Hurûc min cuhri'd-dabb divanında yer alan şiirlerin kâfiyeleri için şunlar söylenebilir:

ed-Duhûl min cuhri'd-dabb şiirinin revîsi “ء”, ridf'i ise “ل” harfidir. Şiir tek şatırla

⁷⁹ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 59.

⁸⁰ Salahaddin Bekki, “Anadolu Sahası Halk Şiirinde Kafiye: Tespitler ve Öneriler”, *Milli Folklor* 78 (2008), 55.

⁸¹ İsmail Durmuş vd., “Kafiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/150.

⁸² Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 186.

⁸³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfi fî'l-'arûd ve'l-kavâfi*, thk. Fahreddin Kabâve (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1986), 200-207.

sonraki cümleyle kafiye uyumu gözetilerek bölüm bölüm yazılmıştır. Şiir eş-şi'ru'l-hur/serbest şiir tarzını andırmaktadır. Şiirin genel olarak tam kafiye ölçüsünde yazıldığı söylenebilir. Şiirin bütününde revî harfinin tercihi ve şiirin bütününe hâkim olmaması yüzünden şairin ahengi yakalamada tümüyle başarı gösteremediği görülmektedir.

Avdetu's-şebâbi'l-mucâhid şiirinde her mısranın kendine has bir revî harfi bulunmaktadır. Birinci mısranın revîsi "و", ikinci ve üçüncü mısraların "د", dördüncü mısranın "ر", beşinci mısranın "غ", altıncı ve yedinci mısraların "ن", sekizinci mısranın "ل", dokuzuncu mısranın "م", on ve on birinci mısraların "ن", on iki, on üç ve on dördüncü mısraların "ر", on beşinci mısranın "ب", on altıncı mısranın "د", on yedinci mısranın "ر", on sekizinci mısranın "د", on dokuz ve yirminci mısraların "ء", yirmi birinci mısranın "د", yirmi ikinci mısranın "ر", yirmi üçüncü mısranın "ع" ve yirmi dördüncü mısranın "ر"-dir. Bu şiirin mısralarındaki ortak yön vasl harfinin elîf-i maksûra (ى) olmasıdır. Mısraların kendi içerisinde belli bir kâfiye ile yazılmaması ahenge olumsuz olarak yansımaktadır.

ez-Zehfu'l-mev'ûd şiiri dörtlü mısralar şeklinde nazmedilmiştir. İlk dörtlükte revî harfi "ن", ikinci dörtlükte "م", üçüncü dörtlükte "ع", dört ve beşinci dörtlükte ise "ر" harfidir. Ayrıca iki, üç, dört ve beşinci dörtlüklerin son beyitlerinin revî harfleri "ن" yapılarak birinci dörtlüğe kafiye olarak uydurulmuştur. Dördüncü dörtlüğün ilk üç mısrasında vasl harfi "و"-dır. Bu "و" harfinden sonra gramatik olarak bir işbâ' elîfi getirilmiştir. Beşinci dörtlüğün ilk üç mısrasında vasl harfi "ل"; ridf harfi ise "و"-dır. Her ne kadar dörtlüklerin kendi içerisinde belirli bir ahengi olsa da şairin kafiye düzenini bu şekilde çeşitlendirmesinin genel ahengi bozduğu görülmektedir. Mısralar genel olarak yarım kafiye ölçüsünde yazılmıştır.

Hudâtu'l-beşer şiiri iki şatırdan oluşan dörtlükler şeklinde nazmedilmiştir. Bu şiirde her dörtlüğün kendine has revîsi bulunmaktadır. Birinci dörtlükte revî "م"; ikinci dörtlükte "ر"; üçüncü dörtlükte "ة"; dördüncü dörtlükte "ر"; beşinci dörtlükte ise "ن"-dur. Üçüncü dörtlüğün ridf'i "ل"-tir. Şiir genel olarak ed-dubeyt şiir tarzında yazılmıştır. Dörtlüklerin revîlerinin farklı olması ahenge olumsuz yansısa da şairin kullandığı revî harflerinin telaffuz kolaylığı bu olumsuzluğu bir derece kırdığı hissedilmektedir.

Bidâyetu'l-hikâye şiirinin revîsi "ف" harfidir. Şiirin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci beyitleri tam kâfiye, diğer beyitler ise yarım kafiye türünde yazılmıştır. Beyitlerin revîlerinin aynı olmasından ötürü şair genel olarak ahengi yakalamada başarı sağlamıştır.

el-Hurûc min cuhri'd-dabb şiiri tek şatırla yazılan genel olarak mensur şiir

tarzını andıran bir şiirdir. Bölüm bölüm yazılan bu şiirin hemen her beytinde revîler farklılık arz etmektedir. Bu nedenle şiir ahenk açısından oldukça zayıftır. Şiirin eş-şi'ru'l-hur/serbest şiir tarzında yazıldığı mülahaza edilmektedir.

Epik, didaktik ve pastoral şiir türlerinin izleri görülen *Fîleyleti sayf* şiirinin revîsi "ب" harfidir. Tek şatırla yazılan şiirde eş-şi'ru'l-hur/serbest şiiri andıran kısımlar da vardır. Şiirin hemen her mısrasının revîsinin "ب" harfi olması şiire genel bir ahenk katmıştır. Şiir genel olarak yarım kafiye ölçüsünde kaleme alınmakla beraber tam kafiye örnekleri de vardır.

el-Hurûc min cuhri'd-dabb gibi *Fusûlun min kîssati Uganda* şiiri de eş-şi'ru'l-hur/serbest şiir tarzında yazılmış bir şiirdir. Şiirin hemen her mısrasının revîsi birbirinden farklıdır. Bu durum şiirde ahengin ortadan kalkmasına sebebiyet vermiştir. Şiir tek şatırla yazılmış olup epik ve satirik şiir özelliği taşımaktadır.

Hassân şiirinin revîsi "ر" harfi olup kasîd tarzında kaleme alınmış bir şiirdir. Şiir beyitlerinin revînin aynı harf olması şiire ahenk kazandırmıştır. Şiir lirik ve didaktik şiir tarzını andırmakta olup yarım kafiye ölçüsünde kaleme alınmıştır.

Hassân şiiri gibi *Umâmetî* şiiri de lirik ve didaktik şiir tarzını andırmakta olup kasîd türünde yazılmış bir şiirdir. Şiirin revîsi "د" harfi olup yarım kafiye özelliğini göstermektedir. Şiir genel ahengi yakalamada başarılı görünmektedir.

Tehnie şiirinin revîsi "س" harfi olup tam kafiye düzeninde yazılmıştır. Şiirin lirik ve didaktik şiir özelliğini taşıdığı söylenebilir. Şiirin tam kafiye ölçüsünde olması ahenge zenginlik katmıştır. Şiir kasîd şiir tarzında yazılmıştır.

Tehnetun bi'l-âmi'r-râbi' aşar şiirinin revîsi "ر" harfi olup lirik şiir tarzını andırmaktadır. Yarım kafiye usulünce yazılan şiir ahenk yönünden başarılı sayılabilir.

Îtâb ve duâ şiiri kasîd türünde bir şiir olup revîsi "ب" harfidir. Şiir didaktik ve satirik şiir özelliği göstermektedir. Revî harflerinin uyumu şiirin ahengine olumlu yansımaktadır. Şiir yarım kafiye düzenine göre kaleme alınmıştır.

Mâzâ nurîd; eş-şi'ru'l-hur/serbest şiir tarzında kaleme alınan bir şiirdir. Şiirin bazı beyitlerinin revîleri aynı olsa da çoğu mısranın revîsi birbirinden farklıdır. Bu nedenden şiir ahenk yönünden zayıftır. Şiirin didaktik ve satirik yönü ağır basmaktadır.

Mâzâ nerfud şiiri de eş-şi'ru'l-hur/serbest şiir tarzında yazılan bir şiirdir. Şiirin didaktik ve satirik tarzını andırarak tür yönünden *Mâzâ nurîd* şiiriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Şiirin hemen mısrasının revîsinin farklı olması ahenk yönünden başarılı olmasına gölge düşürmüştür.

Sonuç

el-Hurûc min cuhri'd-dabb şiir divanı yazar Ahmed el-Ceda"nın iki şiir divanından birisidir. Yazarın divanın girişinde belirttiği üzere eserini Müslümanların Müslüman olmayan kitleleri örnek alıp onlara benzemelerini tenkit amaçlı kaleme alınmıştır. Bu eserle yazar Müslümanların kurtuluşu Müslüman olmayanlara benzemekte değil özlerine dönmelerinde olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Hz. Peygamber (sav)'in "*Sizler karış karış, arşın arşın sizden öncekilerin yolunu izleyeceksiniz. Öyle ki kertenkele deliğine girseler bile siz de onları takip edeceksiniz*" hadisi gerek şiir divanının tesmiyesinde gerek de şiirlerin ana konusunu oluşturmada şair için ilham kaynağı olmuştur.

Divanda yer alan şiirler genel olarak Müslümanların batı taklitçiliğini tenkit etme, özlerine dönmeye teşvik etme ve Müslümanları gaflet uykusundan uyandırma amacı taşımaktadır. Yazar divanını kaleme aldığı dönemde Müslümanların yüz yüze kaldığı sıkıntıları şiirlerinde işlemesi onu "İslâmî duyarlılıkla yazan şair" olarak tanımlamayı mümkün kılmakla beraber toplumsal sorunlara da duyarsız olmadığını göstermektedir. Divanda bu tür şiirlerin yanı sıra yazarın aile fertleri ve arkadaşı için yazdığı şiirler de bulunmaktadır. Yazar kendi hayatında önemli yere sahip kişiler için şiir nazmetmekten geri kalmamıştır. Divanda görülen başka bir şiir türü de siyasi içerikli şiirlerdir. Yazar şiirlerinde kendi dönemde yaşanan ve Müslümanları ilgilendiren olaylara da değinmiştir. Bununla beraber divanda marş tarzında şiirlere de mevcuttur. Yazarın şiirlerinde imgeler kullanması ve şiirlerin mensur şiir tarzında olması divandaki şiirlerin genel özellikleridir.

el-Hurûc min cuhri'd-dabb divanında yer alan şiirlere söz sanatları açısından da bakılmış ve teşbîh/benzetme, teşhîs/kişileştirme, mecâz, iktibâs, istiâre, kinâye, kasr, cinâs ve tecâhül-i arif sanatlarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Divanda yer alan şiirler genel olarak kafiye açısından birbirinden farklılık göstermekle beraber kendi içerisinde kafiye uyumu gösteren şiir sayısı da oldukça azdır. Şairin aynı şiir içerisinde birden fazla kafiye biçimine başvurması şiirlerin genel ahengine olumsuz yansıdığı görülmektedir. Divanda serbest şiir, lirik şiir, didaktik şiir, epik şiir, satirik şiir, pastoral şiir ve mensur şiir kapsamında değerlendirilebilecek şiirler mevcuttur.

Çalışmamız Türkiye'de tanınmayan Filistinli edip ve şair Ahmed el-Ceda"nın ve şiir divanlarından biri olan *el-Hurûc min cuhri'd-dabb* divanının tanınması adına bir ilki teşkil etmektedir. Yazarın genel hayatı, eserleri, ilgi duyduğu alanlar hakkında genel bilgiler vermesi, şairlik yönünün anlaşılması adına kaynak bir çalışma olacağıni ümit etmekteyiz.

Kaynakça

- Atîf, Abdulazîz. *Fî'l-belâğati'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'n-Nahda, ts.
- Bekki, Salahaddin. "Anadolu Sahası Halk Şiirinde Kafiye: Tespitler ve Öneriler", *Millî Folklor* 78 (2008), 55-67.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmiu's-sahîh*. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Ceda', Ahmed. *el-Hurûc min cuhri'd-dabb*. Amman: Dâru'l-Diyâ', 2001.
- Ceda', Ahmed. *Mu'cemu'l-udebâi'l-İslâmiyyîni'l-muâsirîn*. Amman: Dâru'l-Diyâ', 2000.
- Cârim, Alî b. Muhammed b. Sâlih b. Abdilfettâh b. Muhammed – Emîn, Mustafâ. *el-Belâğatü'l-vâdiha*. Mısır: Dâru'l-Maârif, ts.
- Cezîre. "Ahmed el-Ceda'... Midâdu's-Şi'r ve't-Terâcim ve'l-Ensâb". Erişim: 20 Mayıs 2023. <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/2016/10/11>
- Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhîr b. Abdirrahmân b. Muhammed. *Delâilü'l-îcâz*. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1984.
- Dayf, Şevkî. *el-Fen ve mezâhibühû fî's-şi'ri'l-'Arabî*. Kahire: Dâru'l-Maârif, 9. Basım, 1960.
- Dilçin, Cem. *Örneklelerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Sevinç Basımevi, 1983.
- Durmuş, İsmail – Öztürk, Mürsel – Pala, İskender. "Kafiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/149-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Habanneke, Abdurrahman Hasan el-Meydânî. *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1996.
- Hakemî, Huseyn Sıddîk. "Ahmed el-Ceda' ve Cuhûduhu fî Hidmeti's-Şi'ri'l-İslâmiyyi'l-Muâsir". *Râbitatu Udebâi's-Şâm*. Erişim: 3 Haziran 2023. <https://www.odabasham.net>
- Hâşimî, Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ es-Seyyid. *Cevâhiru'l-belâğâ*. thk. Yusûf Sumeylî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1999.
- Kazvînî, Ebû'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer b. Ahmed eş-Şâfiî. *Telhîsü'l-miftâh*. Pakistan: Mektebetü'l-Buşrâ, 2010.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Ma'rife. "Ahmed el-Ceda'". Erişim: 23 Haziran 2023. <https://www.marefa.org/>
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 5 Cilt. Kahire: Matbaatu 'İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1955.
- Nüveyrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî. *Nihâyetü'l-ereb fî fûnûni'l-edeb*. thk. Alî Bû Mulhim. 33 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2004.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî el-Hârizmî. *Miftâhu'l-'ulûm*. thk. Na'îm Zarzûr. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1987.
- Tabâne, Bedevî. *Mu'cemu'l-belâğati'l-'Arabiyye*. Cidde: Dâru'l-Menâra, 3. Basım, 1988.
- Tebriзі, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb. *el-Vâfi fî'l-'arûd ve'l-kavâfi*.

- thk. Fahreddîn Kabâve. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 4. Basım, 1986.
- Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. İbrâhîm Atva Avd. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Urâbî, Muhammed Abbâs. "Ahmed el-Ceda' ve Kitâbuhu Mu'cemu'l-Udebâi'l-İslâmiyyini'l-Muâsirîn". *Râbitatu'l-Edebi'l-İslâmiyyi'l-Âlemiyye*. Erişim: 17 Haziran 2023. <https://www.adabislami.org/magazine/2012/10/721/63>
- Wikiwand. "Ahmed el-Ceda'". Erişim: 26 Haziran 2023. <https://www.wikiwand.com/ar/>